

Kingdom of the Netherlands

Informator

**„Psihosocijalni tretman
počinilaca porodičnog nasilja
kao ulaznica za trajnu promenu“**

Beograd
2017

SADRŽAJ

Predgovor - Mina Mitić Lazarević	4-7
Uvodna reč - Mina Mitić Lazarević, Stanislava Škugor	8-18
Pravni okvir za primenu psihosocijalnog tretmana u slučajevima nasilja u porodici <i>Ana Janković Jovanović</i>	19-25
Psihosocijalni program za počiniocce nasilja upartnerskim odnosima u Srbiji - Vera Despotović	26-36
Ministarstvo pravde na putu iznalaženja najboljih rešenja u procesu sprečavanja nasilja u porodici i ostvarivanju ciljeva nacionalne strategije za rodnu ravnopravnost kroz ugaos psihosocijalnog tretmana <i>Gorjana Mirčić Čaluković</i>	37-42
Odlaganje krivičnog gonjenja-Psihosocijalni tretman radi otklanjanja uzroka nasilničkog ponašanja <i>Gordana Radić</i>	43-46
Psihosocijalni tretman počinilaca u krivičnom postupku <i>Bojana Savović</i>	47-55
Krivično pravna zaštita od nasilja u porodici, mera bezbednosti i psihosocijalni tretman u krivičnom postupku-primena i problemi u praksi <i>Ivana Ramić</i>	56-63
Potreba za psihosocijalnim tretmanom u postupcima zaštite od nasilja u porodici po porodičnom zakonu <i>Sanja Bukva</i>	64-67

Psihosocijalni tretman počilaca nasilja u partnerskim odnosima: iskustva stručnjaka Gradskog centra za socijalni rad u Beogradu - Smilja Igić.....68-76

Saradnja Savetovališta za brak i porodicu i Osnovnog javnog tužilaštva u Kragujevcu, u primeni tretmana počilaca nasilja u partnerskim odnosima u porodici Gordana Petronijević, Vesna Perović.....77-83

Iskustva, uspesi i izazovi uvođenja tretmana počinioca porodičnog nasilja u Hrvatskoj – Dean Ajduković.....84-94

Pozitivna iskustva i ograničenja u radu sa nasilnicima uključenima u tretman - Robert Bertić.....95-101

PREDGOVOR

*Mina Mitić Lazarević,
dipl.psiholog, psihoterapeut,
menadžer projekta*

Pred Vama je skup radova, nastalih tokom realizacije projekta „Psihosocijalni tretman počinitelaca porodičnog nasilja, kao ulaznica za trajnu promenu“, čiji je nosilac Sekcija za nasilje IAN Međunarodne mreže pomoći, uz finansijsku podršku Ambasade kraljevine Holandije. Krajnji cilj projektnih aktivnosti i ostvarenih rezultata našeg rada, je najadekvatnija implementacije tretmana za počinioce nasilja, u pravni okvir Republike Srbije.

Izuzetno mi je zadovoljstvo da napišem predgovor za informator, posvećen ovoj značajnoj temi.

Nasilje je jedan od najstarijih fenomena, koji postoji od nastanka ljudske vrste i prati čoveka do današnjih dana. Dugo je vremena shvatano kao „porodična stvar“, a nasilje usmereno na decu, samo kao prekoračenje disciplinskih mera. Sa napretkom civilizacije, uzroci nasilja su se usložnjavali i dobili raznolikije pojavne oblike. U današnjem vremenu, ono nije samo problem porodica u kojima se dešava, već ima i šira socijalna obeležija. Prisutno je svuda, kod dece, mladih, odraslih, starih, kod nepismenih i obrazovanih, kod pripadnika različitih socijalnih statusa, različitih religija, kod duševno zdravih i bolesnih lica i mnogih drugih. O nasilju se mora razmišljati i kao o psihološkom elementu, koje može nekad biti teže, nego fizičko nasilje. Najdramatičnija pozornica nasilja je život pun sukoba, straha, nemira, nemoći i doživljaja egzistencijalne ugroženosti, kako direktnih, tako i indirektnih žrtava. Zbog toga je njihova zaštita, obavezujuće permanentna

i u nju je neophodno uključiti, sve institucije, koje se u okviru svoje nadležnosti, bave porodičnim nasiljem.

Koncept nasilja, kao visoko stresogenog procesa, koji zahteva angažovanje mnoštva adaptivnih kapaciteta i strategija delovanja u svim delovima porodičnog sistema, otvara mogućnosti, razumevanja i intervenisanja svih nadležnih sistema. Usložnjavanje problema koje proizvodi porodično nasilje, je poslednjih godina, dovelo do usmeravanja pažnje stručnjaka na dugo zanemarivanu oblast rada sa počiniocima porodičnog nasilja, što se takođe može videti i u praksi. Širom sveta, se organizuju specijalizovani centri, koji se bave tretmanom počinioca nasilja.

Realizovani projekat je poziv na integraciju i saradnju svih ključnih aktera, koji se u okviru svoje nadležnosti bave problemom porodičnog nasilja. Autarhičnost društvenog sistema u reagovanju na fenomen, je najveća prepreka u realizaciji prevencije porodičnog nasilja, pa verujemo da je sveobuhvatan pristup problemu nasilja, jedan od glavnih ključeva integracije.

Tim povodom, ovaj predgovor, je dobra prilika da se zahvalimo svim nadležnim institucijama, bez čije podrške, procesi realizacije projekta, ne bi bili mogući. To su Ministarstvo pravde Republike Srbije, Odbor za ljudska i manjinska prava i rodnu ravnopravnost Narodne skupštine Republike Srbije, MUP Republike Srbije, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja Republike Srbije, Ministarstva zdravlja Republike Srbije, Republičko tužilaštvo, Prvo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu, Drugo osnovno javnog tužilaštvo u Beogradu, Treće osnovno javno tužilaštvo u Beogradu, Visoki savet sudstva, Apelacioni sud u Beogradu, Prvi Osnovni sud u Beogradu, Drugi osnovni sud u Beogradu, GCSR Beograd, Centar za razvoj usluga socijalna zaštita u

Kragujevcu, Osnovno javno tužilaštvo u Novom Sadu, Osnovno javno tužilaštvo u Kragujevcu, Osnovno javnog tužilaštva u Arandjelovcu, Osnovno javno tužilaštvo u Brusu, Osnovno javno tužilaštvo u Čačku, Osnovno javno tužilaštvo u Vršcu, Osnovno javno tužilaštva u Subotici, Komitet pravnik za ljudska prava Yucom, Nacionalna mreža za rad sa počiniocima porodičnog nasilja OPNA i Udruženja građana Krizni centar za muškarce, što ukazuje na prepoznavanje važnosti ove teme, za društvo u kome živimo.

Posebno želimo da se zahvalimo potpisnicima daljih tekstova, koji su, sopstvenim angažovanjem, profesionalnim iskustvom, entuzijazmom, privrženošću i svešću o odgovornosti, doprineli i uticali na to, da se ciljevi projekta ostvare. Posle uspješne saradnje na sprovedenom projektu, verujemo da će dalje aktivnosti na implementiranju efikasnog psihosocijalnog modela za počinioca, kao modela zaštite od nasilja u porodici, biti naš sledeći zajednički zadatak.

Tekstovi koji su pred Vama, namenjeni su svima koji žele da se informišu o psihosocijalnom modelu za počinioca porodičnog nasilja. Kroz pisanje renomiranih autora iz ove oblasti, pokušali smo da ponudimo pregled savremenih znanja i odgovorimo bar na deo pitanja i teškoća, koje stvara primena psihosocijalnog tretmana za počinioca porodičnog nasilja. Sveobuhvatno sagledavanje, svakako nudi mogućnost drugačijeg i šireg viđenja psihosocijalnog tretmana, kao inspirativnog modela. Bez obzira na razloge interesovanja za ovu temu, tekstovi su veoma instruktivni i predstavljaju značajno štivo, kako za one koji imaju lično iskustvo porodičnog nasilja, iz pozicije žrtve, svedoka ili počinioca nasilja, tako i za one koji su profesionalno zainteresovani ili angažovani u oblasti porodičnog nasilja. I svi drugi razlozi su relevantni, a nama su posebno važni Vaši utisci, komentari i sugestije. Možete ih slati, na e-mail adresu naše organizacije

(nasilje@ian.org.rs). Biće nam zadovoljstvo da ih uvažimo u našem daljem radu.

Želja urednika je bila, da se osvetle svi aspekti rada sa počiniocima porodičnog nasilja i da informator bude koristan podsetnik i priručnik, stručnjacima iz različitih oblasti. Informator sadrži radove stručnjaka, prezentovanih na projektnim skupovima, sa dodatkom o rezultatima realizovanih projektnih aktivnosti. Zato, ovo izdanje, pokriva veliko polje rada sa počiniocima porodičnog nasilja, prezentuje tretman iz široke lepeze iskustvenih intervencija, pruža raznoliko bogatstvo primene, komprehenzivan opis modela i moguće domete rada. Kroz poglavlja, dato je šire razumevanje tretmana i njegovih posledica, što informator čini korisnim praktikumom, za sve one koji se bave tretmanom počinioca porodičnog nasilja.

Takođe, ovaj informator, napravljen je u nadi, da ćemo doprineti boljem razumevanju nasilja i njegovih uzroka i da ćemo, na taj način, pomoći direktnim žrtvama i svedocima nasilja, da prevaziđu traumatska iskustva, u tolikoj meri da ona prerastu u hrabrost i osposobe ih za kvalitetan, afirmativan i život dostojan čoveka. Sa željom da pomognemo svima koji žive u nasilju i zbog toga se osećaju nesrećnim, izolovanim, usamljenim, izgubljenim, napuštenim, odbačenim, odlučili smo da naša misija i na dalje bude posvećena suštinskom uzroku problema porodičnog nasilja, a to je promena u svesti i ponašanju samih počinilaca.

PROJEKAT „PSIHOSOCIJALNI TRETMAN POČINILACA PORODIČNOG NASILJA, KAO ULAZNICA ZA TRAJNU PROMENU“

Urednici:

***Mina Mitić Lazarević,
dipl.psiholog, psihoterapeut,
menadžer projekta***

***Stanislava Škugor,
dipl.psiholog, psihoterapeut,
koordinator projekta***

Nasilje nad ženama predstavlja najteži oblik diskriminacije žena i ugrožavanja njihovih osnovnih ljudskih prava. U poslednjih nekoliko decenija, doneto je niz međunarodnih i nacionalnih dokumenata, kojima se od naše države zahteva preduzimanje zakonskih mera, u cilju sprečavanja nasilja nad ženama i podstiče obezbeđivanje savetodavnih i rehabilitacionih programa, kako za žrtve, tako i za počinioce. Na ovaj način, naša država preuzela je obavezu da pomenute zakone i programe, primenjuje, ali i dalje razvija i usavršava.

Rad sa počiniocima partnerskog nasilja, utiče na dugoročna postignuća jedne države u suzbijanju nasilja nad ženama i predstavlja obaveznu meru međunarodnih strategija, u borbi protiv rodno zasnovanog nasilja (Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, UN Komitet-Opšte preporuke, Pekinška deklaracija i platforma za delovanje, Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija), koju je naša država ratifikovala 2013. godine. Akcionim planom za poglavlje 23 EU integracija, Srbija se obavezala da će usvojiti

program tretmana počinitelja, posebno počinitelja seksualnog nasilja, u cilju sprečavanja povratništva, kao i uspostavljanje multi sektorske saradnje i saradnje sa organizacijama civilnog društva, predviđenim aktivnostima koje se tiču sveobuhvatnog unapređenja položaja žrtve i smanjenjem povratništva.

Programi rada sa počiniocima nasilja u porodici su preventivni programi, koji, sa jedne strane, imaju za cilj da pomognu počiniocima da promene svoje stavove i nasilno ponašanje, a sa druge strane, da spreče ponavljanje nasilja u porodici. U svim programima, sigurnost i potrebe žrtava nasilja su prioritet, a krajnji cilj programa je da se spreči ponavljanje krivičnog dela i utiče na uspešnu reintegraciju počinitelja u zajednici, bez obzira na to da li žrtva ostaje u zajednici sa počiniocem ili ne.

Rad sa počiniocima nasilja, kao deo integrativnog, sistemskog odgovora društva, na nasilje, je važan iz više razloga: žena u najvećem broju slučajeva obnavlja zajednicu sa počiniocem i nasilje se nastavlja; muškarac ulazi u novu zajednicu, u kojoj najčešće ponavlja nasilje; nasilje se transgeneracijski prenosi; novčane i zatvorske kazne utiču negativno na celu porodicu i često nisu efikasne u smislu promene ponašanja; sudski postupci i zatvorske kazne mnogo više koštaju državu.

Rezultati istraživanja o efikasnosti tretmana, ukazuju da njegova primena dovodi do zaustavljanja i sprečavanja ponavljanja nasilja u porodici (60-80% slučajeva). Promene nastale kod počinitelja nasilja se mogu opisati i kroz: sticanje uvida i prihvatanje odgovornosti za svoje ponašanje, usvajanje samokontrole ponašanja, učenje socijalnih veština za konstruktivno rešavanje sukoba, menjanje uverenja koja doprinose uspostavljanju nasilnog odnosa, prepoznavanje da je nasilje nad partnerkama uvek i nasilje nad decom, osveščivanje važnosti rada na roditeljstvu i pokazivanje veće motivisanosti za unapređenje roditeljskih veština, žene žrtve

nasilja se osećaju sigurnije, spremnije su da iskazuju svoje potrebe, utiču na donošenje odluka, imaju veće poverenje u sistem i doživljaj da nisu same (bez obzira da li su u zajednici ili ne).

I pored svih navedenih prednosti primene psihosocijalnog tretmana, u našoj zemlji se, u slučajevima porodičnog nasilja, uglavnom sprovodi kaznena i represivna politika, kroz novčane i zakonske sankcije. Kazneno-represivni pristup, donosi ograničene rezultate u praksi i to iz više razloga. Na prvom mestu, mali broj počinitelaca nasilja je obuhvaćen krivično pravnom zaštitom. Zatim, značajan broj žrtava odustaje od prijavljivanja nasilja, ili od daljeg gonjenja otkrivenih počinitelaca. Počiniocu koji stigne do Suda, izriče se uslovna osuda ili kazna zatvora. Nakon njihovog izlaska iz zatvora, u vrlo visokom procentu dolazi do recidiva. Takođe, u toku samog izdržavanja zatvorske kazne, ne postoje obavezni programi tretmana i rehabilitacije, u koje bi se počinioci uključivali i kojima bi se vršila prevencija ponovnog nasilničkog ponašanja. Iz toga se može zaključiti, da se primenom drugih mera, ne postiže njihova svrha.

Međutim, rad sa počiniocima porodičnog nasilja, je i dalje sporadičan i nedovoljno primenjivan. Usluga još uvek nije prepoznata na adekvatan način, u zakonskom okviru Republike Srbije, što dovodi u pitanje njenu održivost.

Zbog toga je i nastao ovaj projekat, sa opštim ciljem da se identifikuju pozitivna lokalna i međunarodna iskustva u primeni ovog modela, nađe zakonski okvir koji bi bio najadekvatniji za njegovu implementaciju u Srbiji i donesu sistemski rešenja, koja će obezbediti održivost usluge i razvoj programa psihosocijalnog tretmana za počinioce nasilja. Jedan od specifičnih ciljeva projekta, bio je da se predstavi psihosocijalni tretman za počinioce nasilja u porodici i

partnerskim odnosima i pozitivni rezultati njegove primene, svim ključnim činiocima koji se bave problemom nasilja, kako bi se podigao nivo svesti nadležnih za značaj primene psihosocijalnog tretmana. U tu svrhu, organizovana su dva stručna seminar, koja su okupila predstavnike svih nadležnih institucija za problem nasilja u porodici, na kojima je predstavljen tretman. Izloženi su rezultati istraživanja o efikasnosti tretmana, koji ukazuju da njegova primena dovodi do zaustavljanja i sprečavanja ponavljanja nasilja u porodici. Takođe su predstavljeni podaci koji govore da je u skandinavskim zemljama i Norveškoj, iz kojih tretman stiže, registrovano veliko smanjenje stope nasilja, nakon dugogodišnjeg sprovođenja tretmana. To je bio povod da se zajednički razmatraju izazovi i alternative, kao i procena bezbedonosnog rizika za primenu ovog modela u praksi, sa ciljem da se ubuduće nađe najadekvatniji način za praktičnu primenu ove mere.

Obzirom da je tretman počinitelaca nasilja, trenutno moguće realizovati samo u obliku odlaganja krivičnog gonjenja, poseban akcenat u okviru ovog specifičnog cilja stavljen je na senzitivizaciju tužilaca iz Beograda i gradova iz unutrašnjosti (Stara Pazova, Subotica, Vršac, Kikinda, Arandelovac, Čačak, Brus). Presentovani su im efekti tretmana, kao i pozitivna iskustva iz gradova gde model funkcioniše, kako bi primenu ovog modela proširili po Srbiji.

Drugi specifičan cilj projekta bio je obučavanje većeg broja profesionalaca, za primenu psihosocijalnog tretmana za počiniocima porodičnog nasilja, kako bi ovaj model dobio širu praktičnu primenu, u gradovima širom Srbije i kako bi se omogućio dalji razvoj programa i odzivost usluge. Ovaj cilj je ostvaren kroz dva kompletirana ciklusa besplatnih obuka profesionalaca za izvođenje programa za rad sa počiniocima nasilja u intimnim, partnerskim odnosima. Edukaciju je

uspešno završilo ukupno 23 psihoterapeuta, stručnih predstavnika sistema socijalne zaštite, policije, škola, okružnog zatvora i nevladinog sektora, iz više gradova Srbije, kao što su Beograd, Niš, Novi Sad, Stara Pazova, Arandelovac, Gornji Milanovac, Guča, Brus, Vršac i Kikinda. Učesnici obuke su pokazali visok nivo zainteresovanosti, entuzijazama i motivisanosti za dalju primenu tretmana za rad sa počiniocima partnerskog nasilja u svom radu. Planiraju da nastave sa implementacijom tretmana u institucijama iz kojih dolaze, čime će doprineti širenju ovog modela po celoj Srbiji.

U skladu sa odredbama međunarodnih i nacionalnih strategija, koje pozivaju na sveobuhvatan pristup u cilju rešavanja problema nasilja u porodici, treći specifičan cilj projekta, odnosio se upravo, na povezivanje i ohrabrivanje ključnih aktera koji se bave ovim problemom, na zajednički dijalog i jačanje saradnje, sa ciljem bolje povezanosti svih tih institucija i organizacija u jedinstvenu mrežu, koja će funkcionisati u najboljem interesu porodica, u kojima se dešava nasilje. Zakonski akti, koji ukazuju na saradnju i umrežavanje ključnih aktera i pozivaju na sveobuhvatan pristup u cilju rešavanja problema nasilja u porodici, već postoje. Stručni skupovi, organizovani na projektu, pomogli su da ideja o umrežavanju suštinski i zaživi u praksi, a zajednički se razmatralo o izazovima i alternativama za primenu psihosocijalnog tretmana za počinioce nasilja. Okupile su se sve ključne institucije, koje se u okviru svoje nadležnosti bave problemom porodičnog nasilja. Od svih njih, tretman je prepoznat kao važna i nedostajuća usluga u procesu zaštite od nasilja u porodici i zaštite žena. Jedinstveno mišljenje je da je neophodno funkcionalno uspostaviti sistem psihosocijalnog tretmana u Srbiji, kroz koordinisanu akciju svih nadležnih institucija.

Poslednji specifičan cilj odnosio se na informisanje, podizanje svesti opšte i stručne javnosti i promovisanje tretmana. Tim

povodom, između ostalog, u okviru ovog projekta organizovano je potpisivanje peticije: STOP PORODIČNOM NASILJU, sa opštim ciljem da se, uvođenjem psihosocijalnog tretmana, kao obavezne mere i dopune dosadašnjeg sistema kažnjavanja izvršilaca porodičnog nasilja, u Srbiji, smanji broj izvršenih krivičnih dela nasilja u porodici.

Zaključci i planovi za dalja delovanja

Na stručnim skupovima organizovanim u okviru projekta, koji su okupili predstavnike svih nadležnih institucija, doneti su sledeći zaključci:

- Potrebno je raditi na jačanju koordinacije između svih nadležnih organa, kako bi se sistemski uspostavila i dalje razvijala usluga psihosocijalnog tretmana;
- Neophodno je jasno definisati formalno pravne akte, kojima će se obligatorno obavezati nadležni na odgovornost;
- Potrebno je uvesti sistemsku rešenja i procedure (pravilnike, standarde i druge podzakonske akte) o načinu upućivanja počinitelaca, sprovođenju i finansiranju tretmana i odrediti u svakom gradu nadležne institucije, koje će biti zadužene za njegovo sprovođenje. Zajedničko mišljenje je, da će se samo na taj način, funkcionalno uspostaviti sistem psihosocijalnog tretmana u Srbiji;
- Trenutni sistem procesuiranja izvršilaca nasilja u Republici Srbiji, kao institut predviđen Zakonom, može se primeniti samo, kada je utvrđeno da postoji osnov sumnje, da je izvršeno krivično delo Nasilja u

porodici iz člana 194. st 1 KZ, što se u praksi retko primenjuje. Često se postavlja pitanje adekvatnosti tretmana, kao mere oportuniteta, jer se može doživeti kao opraštanje izvršenja krivičnog dela, iako je stav tužioca „nulta tolerancija“ prema počiniocima. Sa druge strane, u situacijama kada žrtve odustaju od svedočenja, ne postoji dovoljan broj dokaza i slično, donose se oslobađajuće presude, koje demotivišu žrtve. Posledično ovome, jedan od najznačajnijih zaključaka seminara je, da se ovaj tretman uvede i kao posebna mere bezbednosti u krivičnom postupku, uz već postojeće sankcije, čime će postati obavezan deo kaznenog sistema za izvršioce porodičnog nasilja, jer bi u tom slučaju, tretman bio sastavni deo i težih kazni. Tako bi se postigao njegov preventivni karakter i smanjio broj povratnika;

- Od strane sudija krivičnog postupka, ukazano je da se mera bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja, izriče samo neuračunljivom licu, ili onom kome je uračunljivost smanjena (kao u slučajevima zavisnosti). U vezi sa tim, predlog učesnika, odnosio se na proširenje ciljne grupe, u odnosu na koju se može izreći mera bezbednosti, na lica sa poremećajem ličnosti i granične slučajeve, koje Zakon prepoznaje kao uračunljiva lica (sa smanjenom kontrolom impulsa);
- Predloženo je, od strane sudija krivičara da se, kako nalaže član 71-73 Krivičnog zakonika, radi na promociji primene ovog modela, u slučajevima uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, kako bi se uticalo na počinioce da ubuduće ne čine krivično delo, a sve u cilju zaustavljanja nasilja.

- Nakon predstavljanja modela primene tretmana u Republici Hrvatskoj, uočena je mogućnost, da se i u našoj zemlji, ovaj tretman implementira u zakonski okvir, kroz primenu u parničnim i prekršajnim postupcima. Ovim je potvrđen zaključak, da je neophodno omogućiti upućivanje nasilnika na psihosocijalni tretman, kako u krivičnom postupku putem mere bezbednosti, tako i u građanskoj parnici za pružanje zaštite od nasilja u porodici, kao zaštitne mere. Prepreke za ovakvo uvođenje, nisu uočene, već se smatra, da bi bilo neophodno i poželjno omogućiti nasilniku da usvoji nenasilne obrasce ponašanja i da se time preventivno deluje na generalno smanjenje nasilja u porodici;
- Najznačajnije prepreke u razvoju usluge tretmana počilaca nasilja, odnose se na nedostatak saradnje ključnih institucija i organizacija, koje se bave problemom nasilja u porodici i ukoliko se ne definišu standardi i ne obezbedi finansiranje, usluga će prestati da se realizuje.
- Neophodno je sprovesti istraživanje o efektima tretmana, koje bi konkretnim činjenicama potkrepilo zaključak, da dolazi do smanjenja nasilja i recidivizma kod izvršilaca. Onda bi nadležne institucije, u odnosu na organizacije koje se bave pravima i rehabilitacijom žrtava, imali neosporne argumente za predlaganje uvrštavanja psihosocijalnog tretmana, kao obavezene mere.

U cilju senzitivizacije i edukacije nadležnih činilaca predloženo je da se održavaju sledeće obuke:

- Obuka koja za cilj ima senzitivizaciju tužilaca za primenu ove mere, obzirom da je trenutno Zakonom regulisana njena primena jedino kao mere oportuniteta, koju sprovode tužioci. Svi prisutni su se složili, da bi bilo neophodno tretman primenjivati u mnogo većem broju slučajeva i da je glavni problem većine tužioca, neupućenost u mogućnost primene ove mere i efekte tretmana. Istaknut je značaj dalje senzitivizacije tužioca, kako bi u svakom, zakonom regulisanom slučaju, slali počinioce na tretman. Opšti zaključak učesnika je da su dosadašnje projektne aktivnosti, pozitivno delovale na jačanje senzitivizacije tužilaca po ovom pitanju;
- Obuka za tužioce, sa temom kako motivisati počinioce da dođu na tretman;
- Obuka za sudije krivičare, inicirano njihovim predlogom, da se, kako nalaže član 71-73 Krivičnog zakonika, radi na promociji primene ovog modela, u slučajevima uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, kako bi se uticalo na počinioce da ubuduće ne čine krivično delo, a sve u cilju zaustavljanja nasilja;
- Obuka za porodične i parnične sudije, sa ciljem da utiču na uspostavljanje nove prakse, obzirom na jedan od zaključaka, koji se tiče iniciranja neophodnih promena u Porodičnom zakonu, koji trenutno svojim odredbama ne prepoznaje meru psihosocijalnog tretmana, što dovodi do toga da ne postoji zakonski osnov za određivanje ove mere. Do uvođenja potrebnih izmena u Zakon, treba ispitati mogućnost neposredne primene Konvencije, na osnovu koje bi se određivao psihosocijalni tretman;

- Obuka profesionalaca za primenu ove usluge, koja bi po predlogu predstavnika Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, mogla da se uvrsti kao socioedukativna i finansira iz budžeta lokalne samouprave, kako da bi imala i preventivnu i kurativnu funkciju. Istaknuto je, da je država dužna da obezbedi uslugu, koja bi jednako bila dostupna svima, kao i funkcionalne i strukturalne standarde za njenu primenu;
- Supervizijska i organizaciona podrška već obučanim profesionalcima u njihovoj lokalnoj zajednici, kako bi započeli sa uvođenjem nove usluge;
- Obuke sudija i javnih tužilaca o značaju, mogućnostima primene i delotvornosti psihosocijalnog tretmana, kroz specijalizovanu obuku koju predviđa čl. 28. Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, u cilju podizanja svesti, rušenju stereotipa i promena u stavu šire javnosti, o značaju rodne ravnopravnosti, predložila je predstavnica Ministarstva pravde.

Projekat „Psihosocijalni tretman počilaca porodičnog nasilja, kao ulaznica za trajnu promenu“ je samo inicijalni korak u uvođenju neophodnih sistemskih promena, kako bi se radilo na prevazilaženju suštinskog uzroka problema nasilja u porodici, a to je promena u svesti i ponašanju samih počilaca. IAN, kao nevladina organizacija, čija je misija borba protiv nasilja u porodici, nastaviće i u daljim strateškim koracima, da sprovodi aktivnosti koje će doprineti instiutalizaciji i implementaciji ovog modela, koji za krajnji cilj ima zaustavljanje nasilja i dugoročnu bezbednost žena žrtava nasilja, u partnerskim odnosima i porodici. Smatramo da je od izuzetnog i opšteg značaja, nastaviti sa daljim radom na unapređenju dostignutih projektnih rezultata i obezbeđivanju održivih rešenja za primenu tretmana za rad sa počiniocima porodičnog nasilja,

kako bi se, na taj način, unapredio još jedan aspekt podrške
žrtvama porodičnog nasilja.

PRAVNI OKVIR ZA PRIMENU PSIHOSOCIJALNOG TRETMANA U SLUČAJEVIMA NASILJA U PORODICI

*Ana Janković Jovanović
Doktorantkinja pravnih nauka,
Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu
spoljna saradnica IAN-a*

Teoretski aspekt

Istorija je pokazala da sistem kazni i kažnjavanja nije doveo do očekivanih rezultata. Pokazalo se da kazna kao takva u formi u kojoj se izvršava ne dovodi, a ni ne može da dovede, do odvratanja učinilaca krivičnih dela od izvršenja istih. Kao apsurd, recidivizam se najčešće ogleda, upravo u ponovnom vršenju onih krivičnih dela za koje je određeno lice prethodno bilo osuđeno i povodom čega je to lice izdržalo kaznu. Savremeni prisup, uporednopravni pristup, ukazuje da je rešenje ovog problema u prevenciji, odnosno preventivnom delovanju.

Dakle, neophodno je početi od svrhe bilo koje kazne, pa i kazne u slučajevima nasilja u porodici. Svrha kazne je dvostruka – dakle osim one osnovne da se određeno lice kazni zbog izvršenja radnje, koja je zakonom propisana kao krivično delo, svrha kazne je i preventivna, odnosno sprečavanje potencijalnog učinioca da učini krivična dela i uticanje na učinioca da ubuduće ne čini krivična dela. Upravo taj drugi deo, koji se možda ne zaboravlja, ali njegov efekat svakako teže razaznajemo, je ono čemu treba posvetiti dodatnu pažnju. Taj deo svrhe kazne je jako bitan, jer sama činjenica da je neko lice kažnjeno zbog radnje koja je predviđena kao radnja krivičnog dela, nije dovoljno. Svrha ovog programa, odnosno

tretmana, jeste da u Srbiji bude što manji broj izvršenih krivičnih dela (nasilja u porodici), a ne da imamo kažnjene izvršioce krivičnog dela, za to je zaduženo pravosuđe.

Neophodno je uticati na potencijalne učinioce krivičnih dela, na posledice izvršenja istog, ali i delovanje put onih koji su već izvršili neko krivično delo, u cilju smanjenja recidivizma odnosno povrata, a do čega dolazi programima rehabilitacije, kao što je na primer Psihosocijalni tretman za izvršioce nasilja u porodici, a ne sistemom kažnjavanja. Upravo u vezi toga, rad sa učiniocima krivičnog dela nasilja u porodici, je od velikog značaja pre svega za preventivno delovanje protiv eventualnih ponovnih slučajeva, ali i za preventivno delovanje uopšte.

Medjunarodni pravni okvir

Postoji veliki broj međunarodnih pravnih dokumenata, koji se bave pitanjem nasilja u porodici i nasilja prema ženama, i koji prepoznaju potrebu za radom sa izvršiocima nasilja u porodici, a ovde će biti prikazani najrelevantniji.

Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici iz 2011. godine, a koja je stupila na snagu 2014. godine, prepoznaje da nasilje u porodici pogađa žene neravnomerno, ali i da muškarci takođe mogu biti žrtve nasilja u porodici; prepoznaje da su deca žrtve nasilja u porodici, kao i svedoci nasilja u porodici; nastoji da stvori Evropu slobodnu od nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Dalje, Konvencija označava „nasilje nad ženama” kao kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije nad ženama i predstavlja sva dela rodno zasnovanog nasilja koja dovode do, ili mogu da dovedu do: fizičke, seksualne, psihičke, odnosno, finansijske povrede ili patnje za žene, obuhvatajući i pretnje takvim delima, prinudu ili proizvoljno lišavanje slobode, bilo u

javnosti bilo u privatnom životu. U nastavku su date definicije ostalih korišćenih termina: „Nasilje u porodici” označava svako delo fizičkog, seksualnog, psihičkog, odnosno ekonomskog nasilja, do kojeg dolazi u okviru porodice ili domaćinstva, odnosno između bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera, nezavisno od toga da li počiniac deli, ili je delio isto boravište sa žrtvom, „Žrtva” je svako fizičko lice koje je izloženo nasilju. Članom 9 Konvencije, propisano je da države treba da podstiču i podržavaju rad relevantnih udruženja građana i organizacija civilnog društva, u borbi protiv nasilja nad ženama i uspostavljaju delotvornu saradnju sa tim organizacijama na svim nivoima. Potom, istaknuta je obaveza država da naznače ili formiraju jedno ili više zvaničnih tela nadležnih za: koordinaciju, sprovođenje, praćenje i procenu politika i mera za sprečavanje i borbu protiv svih vidova nasilja, obuhvaćenih ovom konvencijom. Poglavlje III Konvencije je posvećeno upravo pitanju prevencije i obuhvata opšte obaveze, podizanje svesti, obrazovanje i obuku stručnjaka, kao i programe preventivne intervencije i programe za rad sa izvršiocima nasilja. Potrebno je istaći Član 16. koji govori o *programima preventivne intervencije i programima za rad sa izvršiocima nasilja*, konkretno nalaže državama potpisnicama da preduzmu neophodne zakonodavne ili druge mere za izradu ili podršku programa, koji imaju za cilj da izvršioци nasilja u porodici, savladaju i usvoje nenasilno ponašanje u međuljudskim odnosima, u pogledu promene obrazaca nasilnog ponašanja i u cilju sprečavanja ponavljanja krivičnog dela. Takođe, ovaj član predviđa obavezu država članica da obezbede bezbednost i podršku za žrtve, kao i da osnivanje i sprovođenje tih programa bude u bliskoj saradnji sa specijalizovanim službama za podršku žrtvama. Konvencijom je takođe predviđeno da države preduzmu neophodne zakonodavne ili druge mere i obezbede žrtvama adekvatne pravne lekove protiv državnih organa, koji nisu

ispunili svoju dužnost i preduzeli neophodne preventivne i zaštitne mere, u okviru svojih ovlašćenja.

Pored navedene Konvencije, kao krovnog dokumenta u ovoj oblasti, od velikog je značaja Preporuka Komiteta ministara Saveta Evrope iz 1990. godine, "Preporuka o socijalnim merama koje se tiču nasilja u porodici", a koja prepoznaje Programe intervencije za počinioce nasilja i poziva države da organizuju ove programe, kako bi podsticali počinioce nasilja da usvoje nenasilne obrasce ponašanja, pomažući im da postanu svesni svojih dela i prepoznaju svoju odgovornost. Ovi programi bi trebalo da pruže zlostavljaču mogućnost da učestvuje u programu intervencije, ne kao alternativu zatvorskoj kazni, već kao dodatnu meru, u cilju prevencije nasilja. Države su pozvane da razmotre otvaranje specijalizovanih, od strane države odobrenih interventnih centara za nasilne muškarce i centara podrške pokrenutih od strane NVO-a i udruženja, kao i da osiguraju kooperaciju i koordinaciju između programa intervencije za muškarce i onih koji se bave zaštitom žena.

Sledeća značajna preporuka je Preporuka o zaštiti žena od nasilja, Komiteta ministara Saveta Evrope iz 2002. godine, a koja sadrži konkretne mere koje države treba da preduzmu, a koji se, pre svega, odnose na *interventne programe* koji bi trebalo da omogućе usvajanje nenasilnih obrazaca ponašanja, kroz prihvatanje odgovornosti za nasilan čin, a sve to učeci ih da kontrolišu svoje ponašanje i da izbegnu kritične situacije.

Ostali međunarodni dokumenti, relevantni za konkretnu materiju su i Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena iz 1979. godine, kao najsvеobuhvatniji dokument za zaštitu žena od svih vidova diskriminacije, Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Evropska konvencija o ljudskim pravima), Evropska socijalna

povelja, Konvencija Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, Konvencija Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja, Preporuka Saveta Evrope o zaštiti žena od nasilja, Preporuka Saveta Evrope o standardima i mehanizmima rodne ravnopravnosti, Preporuka Saveta Evrope o ulozi žena i muškaraca u prevenciji i razrešenju sukoba i izgradnji mira, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Opšta preporuka o nasilju nad ženama, Komiteta za eliminisanje svih oblika diskriminacije žena, Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima deteta (sa Opcionim protokolima), Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom, kao i nezaobilazna praksa Evropskog suda za ljudska prava koja daje smernice u primeni evropskih dokumenata.

Akциони plan za Poglavlje 23 pristupnih pregovora sa Evropskom unijom

Neophodno je napomenuti, odnosno naglastiti, da je u evropskim integracijama Republike Srbije posebnu pažnju potrebno posvetiti praćenju implementacije Akcionog plana za Poglavlje 23 a koji se bavi uređivanjem pravosuđa i osnovnih prava.

Potvrđenim Akcionim planom za poglavlje 23, u delu 3.6. Načelo nediskriminacije i položaj društveno ranjivih grupa, u tačkama 3.6.1.6.-3.6.1.22, predviđen je niz aktivnosti kojima se Republika Srbija obavezala da će sprovesti, uz određivanje perioda implementacije istih, predviđenih budžetskih sredstava, kao i indikatora, odnosno pokazatelja rezultata ispunjenosti.

Srbija se obavezala da će: sprovesti detaljnu analizu usklađenosti krivično-pravnog zakonodavstva sa Konvencijom Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) – tačka 3.6.1.6. u nadležnosti Ministarstva pravde, period implementacije poslednji kvartal 2015. godine; izmeniti Krivični zakonik u skladu sa analizom usklađenosti sa odredbama Istanbulske konvencije – tačka 3.6.1.7. u nadležnosti Ministarstva pravde i Narodne skupštine, period implementacije I i II kvartal 2016. godine; usvojiti program tretmana počinitelaca, posebno počinitelaca seksualnog nasilja u cilju sprečavanja povratništva, kao i uspostavljanje multi sektorske saradnje i saradnje sa organizacijama civilnog društva – tačka 3.6.1.8. u nadležnosti Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost, period implementacije I i II kvartal 2016. godine; pripremiti i usvojiti novu Nacionalnu Strategiju i Akcioni plan za sprečavanje nasilja nad ženama u porodici i partnerskim odnosima – tačka 3.6.1.11. u nadležnosti Ministarstva pravde i organizacije civilnog društva, period implementacije poslednji kvartal 2016. godine.

Navedene aktivnosti iz Akcionog plana za Poglavlje 23 su samo neke od brojnih koje se tiču unapređenja položaja žrtve nasilja u porodici, a koje se direktno tiču rada sa izvršiocima nasilja u porodici, u cilju smanjenja recidivizma, a time i do sveopšteg smanjenja broja izvršenja ovog krivičnog dela, kao i samog nasilja u porodici na nivou Republike Srbije.

Zaključno razmatranje

U Republici Srbiji, nasilje u porodici je regulisano Krivičnim zakonikom, Porodičnim zakonom, Zakonom o socijalnoj zaštiti, Zakonom o ravnopravnosti polova itd. Dakle problem predstavlja činjenica nepostojanja konkretnog zakona koji bi

regulisao ovu oblast. Novousvojeni Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, pruža neka nova rešenja, ali je neophodno još raditi i dodatno unaprediti nacionalni pravni okvir, kako bi se mera tretmana uvela u pozitivno zakonodavstvo i time zakonski osigurala rehabilitacija lica, koja vrše nasilje u porodici.

Važno je naglasiti da ovi programi/tretmani ne treba da budu zamena za sankcije, odnosno kazne, već isključivo njihova dopuna. Možda upravo kroz uvođenje nove vrste mere bezbednosti, koja se može izreći kako tokom trajanja postupka, tako i kao dodatak na predviđenu, odnosno izrečenu sankciju.

Propisivanje određene radnje kao krivično delo, kao i samo propisivanje kazne za određenu radnju u praksi se pokazalo kao nedovoljno. Odnosno, izvršenjem kazne se neostvaruje, niti se može ostvariti proklamovana preventivna svrha kazne, već je neophodno pored kazne koja predstavlja adekvatnu osudu za izvršenu radnju krivičnog dela i koja može imati određeno preventivno dejstvo, dodatno učiniocu omogućiti adekvatnu rehabilitaciju, koja bi dovela do ostvarenja cilja, odnosno do smanjenja broja izvršenja nasilja u porodici.

PSIHOSOCIJALNI PROGRAM ZA POČINIOCE NASILJA U PARTNERSKIM ODNOSIMA U SRBIJI

MA Vera Despotović
Krizni centar za muškarce

Programi za počinioce predstavljaju važan aspekt u sistemskom odgovoru na nasilja u porodici, u okviru različitih aktivnosti usmerenih na zaštitu žrtava i zaustavljanje nasilja. Uvođenje nove usluge, sprovođenje psihosocijalnog tretmana sa počiniocima nasilja u partnerskim vezama, je povezano sa razvojem stabilnih i efikasnih institucija odgovornih za sprečavanje nasilja u porodici. Psihosocijalni programi za počinioce nasilja, predstavljaju preventivnu meru usmerenu na sprečavanje ponavljanja nasilja i spadaju u grupu mera bezbednosti i zaštite žrtava. Razvijanjem ovih programa se utiče na sistemsku i održiva dostignuća jedne zemlje u suzbijanju nasilja u porodici, na razvijanje institucija i službi koje se bave nasiljem u porodici, kao i obezbeđivanje mehanizama koji će omogućiti reagovanje u skladu sa međunarodnim obavezama, koje se odnose na zaštitu ljudskih prava, u oblasti nasilja nad ženama, u partnerskim odnosima i rodno zasnovanog nasilja (Lakićević, 2011).

Psihosocijalni programi za počinioce nasilja se primenjuju više od 80-ih godina u celom svetu (Gondolf, 1985), predstavljaju obavezan aspekt međunarodnih strategija u borbi protiv seksualnog i rodno zasnovanog nasilja¹, a pokretanje

¹ Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, u daljem tekstu CEDAW); Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici (The Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, u daljem tekstu CAHVIO Pekinška deklaracija i Platforma za akciju (1995)

ovih programa je u skladu i sa preporukama Nacionalne strategije za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima². Programi rada sa počiniocima ne predstavljaju zamenu za mere bezbednosti i kazne za počinjena dela nasilja u porodici, koja se izriču počiniocima (Lakićević, 2011). Program koji je izabran za sprovođenje u Srbiji, je program norveške organizacije Alternativa nasilju³, koji je modifikovan i prilagođen uslovima u Srbiji (Grujić, 2010). Tim ATV je 2011. godine u Srbiji sproveo obuku stručnjaka za izvođenje tretmana počinitelaca nasilja, nakon čega je koncipiran i akreditovan Program obuke profesionalaca/ki za rad sa počiniocima nasilja u partnerskim odnosima u Republičkom zavodu za socijalnu zaštitu i na taj način su se omogućili uslovi da se dodatno edukuje određeni broj profesionalaca (Sekulić et. al., 2012). To je omogućilo da se program od 2013. godine sprovodi u još 6 gradova u Srbiji: Novom Sadu, Subotici, Čačku, Kraljevu, Kruševcu i Leskovcu.

Način uključivanja počinitelaca u ovaj program, može biti dobrovoljan, po naredbi OJT-a, rešenjem suda i po predlogu ili uputu centra za socijalni rad (u okviru plana zaštite). U ovu vrstu tretmana se uključuju muškarci, koji su počinili nasilje lakšeg i srednjeg intenziteta, prema sadašnjim ili bivšim partnerkama, iz bračnih ili vanbračnih veza. Program se sastoji iz nekoliko delova: (1) procene; (2) grupnog tretmana; (3) evaluacije postignutih promena i (4) praćenja nakon završetka tretmana (Despotović, et al., 2012).

Procena se odvija na individualnim seansama (obično ih ima četiri), sa ciljem ispitivanja ispunjenosti preduslova za uključivanje u tretman, na osnovu sledećih kriterijuma: (a) da

2 Nacionalna strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima, 2011: 40

3 Alternativ til Vold, ATV

je počinjeno nasilje prema partnerki; (b) da je partnerka bezbedna i da je zaustavljeno nasilničko ponašanje; (v) počinitelj se obavezuje da tokom tretmana neće ispoljavati nasilničko ponašanje; (g) počinitelj priznaje da je bio nasilan prema partnerki i preuzima odgovornost za svoje ponašanje; (d) bez obzira na način upućivanja, počinitelj dobrovoljno prihvata uključivanje u tretman i (đ) počinitelj je saglasan da će terapeuti kontaktirati i održavati kontakt sa partnerkom kako bi proveravali odsustvo nasilja. Tokom procene, terapeuti se rukovode i kriterijumima za neuključivanje počinitelja u tretman: (a) ako su kod počinioca prisutne pretnje ubistvom ili samoubistvom; (b) opsesivnost partnerkom i fantazijama o ubistvu i samoubistvu; (v) postojanje akutnog psihijatrijskog oboljenja, koje onemogućava počinitelja u praćenju programa; (g) postojanje fizičke zavisnosti od alkohola ili psiho aktivnih supstanci; (d) ukoliko počinitelj poseduje oružje; (6) ukoliko je počinjeno seksualno zlostavljanje deteta; (đ) odbijanje počinioca da prizna da je počinio delo (Râkil, 2002).

Grupni tretman se realizuje tokom 6 meseci, kroz 24 grupne sesije. Program obuhvata 8 tematskih celina, pri čemu se svaka celina obrađuje kroz 3 seanse: (a) Šta je nasilje?; (b) Psihološko nasilje; (v) Bliskost, seks i ljubav; (g) Alternative nasilju; (d) Odgovornost; (đ) Otac i dete; (e) Uzroci nasilja; i (ž) Posledice nasilja“. Završna 25 seansa je namenjena proceni uspešnosti programa tretmana u kojoj svaki član grupe vrši svoju procenu uspešnosti programa i ima priliku da dobija povratne informacije od ostalih članova grupe i od terapeuta. Seanse imaju svoju strukturu, a njihovi osnovni delovi su: evaluacija predhodnog susreta; ventiliranje; rad na ličnom iskustvu - individualno vreme; psiho-edukativni blok (vežbe, predavanja, domaći zadaci itd.); završnica seanse i grupni pozdrav. Pored navedene strukturisanosti, program omogućava i fleksibilnost, tako što terapeuti imaju mogućnost intervenisanja prilikom aktuelnih reakcija, tokom prorađivanja određenih tema i diskutuje sa ostalim članovima grupe. Glavne

faze, kroz koje je koncipiran program su sledeće: fokus na nasilje, fokus na odgovornost, fokus na vezi između lične istorije i sadašnje upotrebe nasilja i fokus na štetne posledice nasilja (Despotović, et al., 2012).

Evaluacija postignutih promena se vrši na osnovu nekoliko izvora: (a) počinioca nasilja; (b) žrtve nasilja; i (v) procene terapeuta. Kriterijumi za utvrđivanje efikasnosti programa su: zaustavljanje nasilja (ne ponavljanje), prihvatanje odgovornosti za nasilno ponašanje, razvoj unutrašnje motivacije za promenom, usvajanja nenasilnih obrazaca ponašanja, menjanje uverenja koja dovode do nasilničkog ponašanja. Uspešnost završenog programa se vrši kroz tri kategorije: uspešno, nesušešno ili delimično uspešno, prošao tretman. Organ koji je uputio na tretman biva obavešten o ishodu programa svakog počinioca (Despotović, et al., 2012). Dosadašnja terapeutska iskusva primene programa, pokazuju pozitivne ishode na zaustavljanje nasilničkog ponašanja i na promene nasilnih obrazaca ponašanja. Dosadašnji rezultati sa završnih evaluacija u programu, ukazuju da u visokom stepenu nije bilo ponovljenog nasilničkog ponašanja i 3 meseca nakon okončanog tretmana. Promene koje su se ispoljavale su bile: bolja kontrola ponašanja i emocija; promenjeni odnos prema deci i promene koje drugi primećuju. Manje su bile izražene promene u partnerskoj relaciji (na planu bliskosti i većeg poverenja), a najmanje promene su bile izražene u vidu menjanja stavova po pitanju ravnopravnosti polova. Prilikom ispitivanja efekata promena, partnerke učesnika grupe su ukazivale na održavanje određenih oblika psihološke kontrole iako je prisustvo fizičkog nasilja bilo zaustavljeno.

Za razvoj i unapređenje usluge psihosocijalnog programa za počinioce nasilja u partnerskim odnosima, potrebno je da se obezbede određeni preduslovi – donošenje adekvatnih

zakonskih propisa, uspostavljanje protokola o saradnji sa institucijama koje će upućivati počiniocima na program, obezbeđivanje finansiranja, profesionalno osposobljavanje stručnjaka za izvođenje ove usluge i sl. U organizaciji IAN - Međunarodna mreža pomoći, u okviru projekta „Psihosocijalni tretman počinitelja porodičnog nasilja, kao ulaznica za trajnu promenu” Krizni centar za muškarce je učestvovao u izvođenju Programa obuke profesionalaca/ki za tretman sa počiniocima nasilja u intimnim partnerskim odnosima, koji je realizovan sa dve grupe polaznika. U izvođenju edukacije su učestvovali psihoterapeuti iz Beograda, Kragujevca, Niša i Kruševca, a među polaznicima, kojih je bilo 24, su bili predstavnici sistema socijalne zaštite, NGO, policije, škola i okružnog zatvora iz Beograda, Novog Sada, Niša, Arandelovca, Guče, Brusa, Vršca, Kikinde i Gornjeg Milanovca. Do sada je u Srbiji 140 stručnjaka završilo obuku za rad sa počiniocima nasilja u partnerskim odnosima.

Programa obuke profesionalaca/ki za tretman sa počiniocima nasilja u intimnim partnerskim odnosima

Ovaj edukativni program je namenjen profesionalcima iz oblasti socijalne zaštite i drugim pružaocima usluga, tj. organizacijama specijalizovanim za sprečavanje, zaštitu i rehabilitaciju od nasilja. Opšti ciljevi programa su: (1) usvajanje savremenih teorijskih koncepata, koji omogućavaju kompleksno, kontekstualno sagledavanje i razumevanje dinamike fenomena nasilja muškarca nad ženama, u partnerskom odnosu; (2) sticanje specifičnih veština polaznika za izvođenje tretmana sa počiniocima nasilja; (3) preispitivanje uverenja i senzibilizacija profesionalaca za sprečavanje i zaustavljanje nasilja u partnerskim odnosima i (4) upoznavanje sa etičkim standardima profesionalnog ponašanja, etičkim pitanjima, antidiskriminativnom praksom,

dilemama i načinom njihovog razrešavanja. Očekivani ishodi po završetku programa obuke su sledeći: (1) ovladavanje osnovnim naučnim saznanjima iz oblasti fenomena nasilja u partnerskim odnosima, koja su potrebna za adekvatnu primenu programa; (2) osposobljavanje polaznika za motivisanje korisnika za učešće u programima tretmana; (3) osposobljavanje polaznika za izvođenje grupnog rada sa korisnicima; (4) osposobljavanje polaznika za primenu odgovarajućih intervencija u radu sa korisnicima; (5) osposobljavanje polaznika za realizaciju programa grupnog tretmana sa počiniocima nasilja u partnerskim odnosima; (6) osposobljavanje polaznika za praćenje i evaluaciju primenjenog tretmana; (7) razvijanje uverenja da je počinitelj odgovoran za nasilje, da je prioritet u radu sigurnost i bezbednost žrtve i (8) podsticanje senzitivnosti za prepoznavanje etičkih dilema i antidiskriminativne prakse (Sekulić i Malešević, 2012).

Po završetku dva cikusa obuke koji su realizovani u okviru IAN-ovog projekta, tokom novembra-decembra 2016. godine i februara-marta 2017. godine, rađena je evaluacija, u kojoj su učesnici procenjivali kvalitet i vođenje edukativnog programa u celini, kao i u njegovim pojedinačnim delovima. Kvantitativni podaci ove evaluacije pokazuju da je program dobro procenjen u skoro svim svojim aspektima od strane edukanata. U delu za preporuke, 95% njih je navelo da imaju potrebu za supervizijskom i organizacijskom podrškom za uvođenjem usluge u njihovoj zajednici. Ova vrsta podrške može biti pružena u vidu: (1) supervizijske pomoći budućim voditeljima-terapeutima koji će pružati uslugu u cilju kvalitetnije primene programa; (2) konsultativne podrške u vezi organizacionih pitanja (načini funkcionisanja tima, razvijanje fokusa na organizaciono učenje i razvijanje dobre prakse, pomoć u analizi okruženja i komunikaciji sa drugim sistemima i (3) administrativna podrška u vidu pripreme

obrazaca, upitnika, testovnog materijala, obezbeđivanja priručnika i dr. (Ostojić i Despotović, 2015)

Analiza efikasnosti Psihosocijalnog programa

Obzirom da se u Srbiji realizacija Psihosocijalnog programa sa počinioca nasilja, nalazi u početnoj fazi primene, bilo je neophodno ispitati delotvornost ovog pristupa i sagledati moguće načine njegovog unapređenja. Imajući u vidu ove okolnosti, u toku je naučno istraživanje (u okviru doktorske disertacije Vere Despotović), čiji je predmet ispitivanje efikasnosti Psihosocijalnog programa sa počinioca nasilja u partnerskim odnosima koji se realizuje u Srbiji od 2012. godine. Analiza uspešnosti programa je fokusirana na utvrđivanje faktora, koji najviše doprinose prestanku fizičkog i psihičkog nasilja, a posebno se ispituje provera teorijskih pristupa koji su u osnovi ovog programa (kognitivno-bihejvioralnog, feminističkog i sistemskog modela), a koji omogućavaju održive promene. Dosadašnja primena ovog programa ukazuje da je njegova veća fokusiranost na psihološko-edukativnu strukturu i kognitivno-bihejvioralni pristup, što utiče na zaustavljanja fizičkih oblika nasilja kod učesnika tretmana, a da se u značajnoj meri održavaju psihološke forme nasilja. Istraživanje se bavi ispitivanjem teorijskih pristupa, koji u većoj meri dovode do zaustavljanja psihičkog nasilja. Uzorak istraživanja obuhvata dokumentaciju 100 počinitelaca koji su bili uključeni u Psihosocijalni program u periodu od 2012. do 2016. godine, u sledećim gradovima u Srbiji: Beograd, Niš, Kragujevac, Subotica, Novi Sad, Kraljevo, Kruševac, Čačak i Leskovac. Predmet analize je bila njihova procena kvaliteta Psihosocijalnog programa i samoprocena efekata samog programa. Drugi nivo analize je usmeren na ispitivanje 18 profesionalaca – psihoterapeuta koji izvode tretman. Sa profesionalcima je korišćen dubinski

polustrukturisani intervjui, za svakog pojedinačnog učesnika Programa u kojima se istraživana pojava sagledava iz ugla njihove percepcije (nakon završenog Programa) o povezanosti ispitivanih faktora (način upućivanja počinitelja na tretman, njihova motivacija za uključivanje, podrška porodice, psihoterapijska orijentacija terapeuta, korišćene intervencije u radu, i sl.) sa postignutim promenama kod učesnika (Despotović, 2016.). Istraživanje je bilo obavljeno u periodu od juna 2015. godine, do decembra 2016. godine, a obrada rezultata i njihova analiza su u toku.

Pretpostavka je da je uspešnost Psihosocijalnog programa za počinioca nasilja u partnerskim odnosima, određena uzajamnim delovanjem ličnih (stavovi, motivacije za uključivanje u program i za postizanje promena i sl.), porodičnih (podrška tokom tretmana) i terapijskih faktora (model tretmana, iskustvo terapeuta, psihoterapijska orijentacija itd.). Preliminarni rezultati ukazuju na značaj unutrašnje motivacije za uključivanje u tretman, podrške porodice tokom pohađanja programa, vremenskog trajanja i individualizacije tretmana i određenih sociodemografskih karakteristika počinioca. Što se tiče teorijskih modela koji se koriste u programu, u najvećoj meri su zastupljeni kognitivno-bihevioralni postulate, koji utiču na individualne uročnike nasilničkog ponašanja i omogućavaju zaustavljanje fizičkog nasilja. Na društvene faktore rizika (za ispoljavanje nasilja), kao što su kulturne norme i stavovi po pitanju muško ženskih odnosa, utiču terapijski postupci zasnovani na sistemskim postulatima i feminističkoj perspektivi. Ovi teorijski pristupi su u mnogo manjoj meri zastupljeni u programu (manje od 1/3 programa je zasnovana na ovim teorijama), što je očigledno nedovoljno za promenu stavova o nasilju i postojećim odnosima moći između polova, čime bi se uticalo na zaustavljanje i psihikog nasilja u partnerskim odnosima (Despotović, 2016).

Zaključak

Za razvijanje i održivost usluge psihosocijalnog programa za počiniocima nasilja u partnerskim odnosima u našem društvu, potrebno je još dosta toga da se uradi: osim povećanja broja preprofesionalaca, koji će pružati uslugu i pružanja organizovane i kontinuirane stručne podrške, potrebne su i sistemske promene u vidu usvajanja i sprovođenja različitih zakona, ustanovljavanja različitih odnosnih javnih politika i obezbeđivanje finasija (Despotović, 2015). Dosadašnje iskustvo o pružanju supervizijske podrške stručnjacima koji sprovode ovaj program (nakon završene edukacije), ukazuje na njen značajan doprinos u ukupnom razvoju usluge u određenoj zajednici i povećanju svesti o potrebi za ovakvim radom u cilju smanjenja stope nasilja. Takođe, svi programi koji su u funkciji sprečavanja nasilja (u koje spada i psihosocijalni program za rad sa počiniocima nasilja u prodicti) treba da budu permanentno evaluirni u smislu njihove efikasnosti. Obzirom, da u Srbiji do sada nije rađeno istraživanje o radu sa počiniocima nasilja u porodici i da je ovo prvo ove vrste, njegovi rezultati bi mogli da omoguće unapređenje i razvoj programa, naročito u delu usavršavanja intervencija koje mogu da dovedu u većoj meri do drugačijeg ishoda, tj, do zaustavljanja ne samo fizičkog, već i psihološkog nasilničkog ponašanja. Pretpostavka je da postojeći model programa koji se primenjuje u Srbiji, ne obuhvata u dovoljnoj meri lične i kulturne aspekte nasilja kod muškaraca i individualne karakteristike počinioca. Programi koji bi mogli da obezbede dugoročnije promene u ponašanju počinitelaca i zaustavljanje, osim fizičkog i psihičke oblike nasilja, treba da u većoj meri obuhvataju i kulturnu i psihološku dimenziju nasilja kao i da uvažavaju različite tipologije muškog nasilja (Despotović, 2016). Analizom značajnih faktora koji omogućavaju dugoročnije promene tokom i nakon pohađanja

Psiho socijalnog programa za počinioce nasilja u partnerskim odnosima, pristupiće se koncipiranju preporuka za neposrednu praksu, u vidu konkretnih smernica, koje bi koristile terapeutima, koji izvode ovaj program, kao i za promovisanje savremenih pristupa u pronalaženju efikasnih modela za prevenciju, suzbijanje i zaštitu od nasilja u porodici.

Literatura:

- Despotović, V., Igić, S., Jovanović, S., Malešević, D., Mančić, S., Ostojić, Z., Pavlov, G., Petronijević, G., Sekulić, J., Stojadinović, S., Stojanović, M., Filipović, M., Cvetanović, Lj., Cvetković, D. (2012) Priručnik za obuku profesionalaca/ki za tretman počinitelaca nasilja u partnerskim odnosima, Beograd, Projekat Borba protiv seksualnog i rodno zasnovanog nasilja, Uprava za rodnu ravnopravnost, Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike.
- Despotović, V. (2016) "Socijalni rad i nasilje" u Milićević - Kalašić, A., Ilić, V., Despotović, V. (ur) *Socijalni rad: izazovi i dileme*, Beograd, Univerzitet Singidunum, Fakultet za medije i komunikacije, Departman za socijalni rad, str. 207-224
- Despotović, V. (2017) Analiza efikasnosti psihosocijalnog programa za počinioce nasilja u partnerskim odnosima (neobjavljen nacrt doktorske disertacije), Beograd, Fakultet političkih nauka, Univerziteta u Beogradu
- Lakićević, S. (ur) (2011) O počiniocima nasilja u porodici i partnerskim odnosima, Projekat Borba protiv seksualnog i rodno zasnovanog nasilja, Beograd, Uprava za rodnu ravnopravnost Ministarstvo rada i socijalne politike

- Råkil, M. (2002). A Norwegian Integrative Model for the Treatment of Men Who Batter, Family Violence & Sexual Assault Bulletin, 18, 8-14. San Diego, CA
- Ostojić, Z., Despotović, V. (2015) *Izveštaj o supervizijskom procesu sa posebnim osvrtom na dobru praksu, Projekat „Uvođenje usluge tretmana počinitelaca nasilja u partnerskim odnosima kao nove usluge u Novom Sadu i Subotici“, UNDP*
- Sekulić, J., Petronijević, G., Jovanović, S., Stojadinović, S., Despotović, V., Igić, S., Cvetković, D., Malešević, D., Ostojić, Z., Stojanović, M., Pavlov, G., Cvetanović, Lj., Filipović, M., Mančić, S. (2012) Program obuke profesionalaca/ki za tretman počinitelaca nasilja u partnerskim odnosima, materijal iz akreditovanog programa obuke, Beograd, Republički zavod za socijalnu zaštitu.

**MINISTARSTVO PRAVDE NA PUTU IZNALAZENJA
NAJBOLJIH REŠENJA U PROCESU SPREČAVANJA
NASILJA U PORODICI
I OSTVARIVANJU CILJEVA NACIONALNE
STRATEGIJE ZA RODNU RAVNOPRAVNOST
KROZ UGAO PSIHOSOCIJALNOG TRETMANA**

*Gorjana Mirčić Čaluković,
Zamenik javnog tužioca
Upućena u Ministarstvo pravde*

Ministarstvo pravde se aktivno bavi traženjem najboljih rešenja u cilju sprečavanja nasilja u porodici. U ostvarivanju tog primarnog cilja, u okvirima Akcionog plana za Poglavlje 23, u 3. odeljku koji se odnosi na osnovna prava, pre svega na deo, koji se odnosi na rodnu ravnopravnost i procesne garancije, Ministarstvo pravde je imalo niz aktivnosti.

Rodna ravnopravnost

Vlada je osnovala Koordinaciono telo za rodnu ravnopravnost u kome i Ministarstvo pravde ima svog predstavnika. Određene odredbe Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, koju je naša država ratifikovala 31.oktobra 2013. godine (primenjuje se od 01.08.2014.), implementirane su u Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, pre svega kroz obaveznu multisektorsku saradnju, saradnju sa civilnim društvom, hitne mere i informisanje.

Ministarstvo pravde je u toku dosadašnjeg rada, posebno radilo na povećavanju nivoa svesti javnosti o značaju rodne ravnopravnosti i povećanju sigurnosti žena od rodno

zasnovanog nasilja u porodici i partnerskim odnosima. U tom cilju, odnosno cilju povećavanja nivoa svesti javnosti o značaju rodne ravnopravnosti Ministarstvo pravde je pokrenulo kampanju i sajt “Isključi nasilje” koji podiže svest o jednakosti žena i muškaraca, ruši rodne stereotipe, predrasude - da nasilje nije bolest, preventivno deluje na sigurnost članova porodice koji su ugroženi porodičnim nasiljem, prepoznaje da je nasilje povezano sa rodom, polom i da predstavlja odraz zloupotrebe moći. Upravo navedeno jesu i neka od načela na kojima se temelji psihosocijalni tretman. Kampanja se bazira na odredbama Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici i to pre svega na čl.12. iz poglavlja trećeg koji se odnosi na Prevenciju, na odredbama čl.13. Podizanja svesti, i na odredbama iz četvrtog poglavlja Zaštita i podrška i to pre svega čl.19. Informisanja, a time obuhvata i čl.17. Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, jer unapređuje ravnopravnost polova. Kao organizacije protiv porodičnog nasilja sajt Ministarstva pravde “Isključi nasilje” svakako vidi one koje se odnose na pomoć i podršku žrtvama, kao i one koje se odnose na počiniocce, pa tako posebno izdvaja Sigurnu kuću, Autonomni ženski centar i Mrežu – “Žene protiv nasilja”, s jedne i Međunarodnu mrežu pomoći “IAN” i Krizni centar za muškarce sa druge strane. U tom smislu “Isključi nasilje” pre svega, kreće od žrtve u užem smislu, u fokusu interesovanja je žrtva i to kako joj davati obaveštenja, kako napraviti plan zaštite, kako joj pružiti podršku i dati joj besplatnu pravnu pomoć. Međutim, u širem smislu posmatranje fenomena nasilja u porodici kroz prizmu žrtve fokus prebacuje i na one koji nasilje vrše. Psihosocijalni tretman počinitelaca nasilja odnosno rad sa njima u cilju otklanjanja uzroka nasilnog ponašanja, svakako jeste jedan od načina sprečavanja nasilja u porodici koje Ministarstvo pravde ima u vidu. Kroz ovaj tretman počinitelac se uči da prizna, prihvati, a potom i nauči da se promeni, a sve u cilju buduće

zaštite žrtve porodičnog nasilja. Sa aspekta počilaca, sajt "Isključi nasilje" je značajan, jer pored žrtve informiše i one koji nasilje vrše, informišući ih šta se to ne sme i kakve su posledice.

Zalaganjem Ministarstva pravde Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika uvedena su nova krivična dela kojima se štite žene žrtve nasilja i to krivično delo Sakaćenje ženskog polnog organa iz čl.121-a. Krivičnog zakonika, krivično delo Proganjanje iz čl.138-a. Krivičnog zakonika, krivično delo Polno uznemiravanje iz čl.182-a. Krivičnog zakonika i krivično delo Prinudno zaključenje braka iz čl.187-a. Krivičnog zakonika. Međutim, donošenjem Zakona o sprečavanju nasilja u porodici ženama žrtvama nasilja, kao i žrtvama nasilja u porodici daje se posebna sveobuhvatna zaštita, čime se bitno doprinelo i ostvarivanju strateškog cilja koji se odnosi na povećanje sigurnosti žena od rodno zasnovanog nasilja u porodici i u partnerskim odnosima.

Procesne garancije

Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici aktivnostima Ministarstva pravde kao vid pomoći i podrške žrtvama nasilja u porodici i žrtvama krivičnih dela navedenih u ovom zakonu (član 4. stav 2.) članom 29. predviđa se i Pravo na obaveštavanje, a članom 30. Pravo na besplatnu pravnu pomoć, koje će biti ostvareno kroz poseban zakon, Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, čiji nacrt je Ministarstvo takođe izradilo.

U članu 29. Zakona o sprečavanju nasilja u porodici se navodi: „ Državni organi i ustanove nadležni za primenu ovog zakona dužni su da u prvom kontaktu sa žrtvom nasilja u porodici ili žrtvom krivičnog dela iz ovog zakona daju žrtvi potpuna

obaveštenja o organima, pravnim licima i udruženjima koji joj pružaju zaštitu i podršku, na način i na jeziku koji žrtva nasilja razume.“ Ako citiranu zakonsku odredbu uporedimo sa odredbom člana 19. Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici koja predviđa da: „Strane se obavezuju da preduzmu neophodne zakonodavne ili druge mere i obezbede da žrtve dobiju odgovarajuće i blagovremene informacije o raspoloživim uslugama podrške i pravnim merama na jeziku koji razumeju“, jasno uočavamo suštinsku identičnost.

U ovom delu, važno je istaći i član 28. Zakona o sprečavanju nasilja u porodici kojim je predviđena specijalizovana obuka sudija, javnih tužilaca, zamenika javnih tužilaca i policijskih službenika koja im nameće obavezu da se posebno edukuju kako bi postupali u slučajevima nasilja u porodici i krivičnim postupcima za krivična dela koja su predviđena ovim zakonom. Uvođenjem ove obavezne obuke, Zakon o sprečavanju nasilja u porodici praktično ispunjava obavezu koja je državama članicama nametnuta odredbom člana 15. Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici da: „...Ojačaju odgovarajuću obuku zaposlenih koji se bave žrtvama ili počiniocima svih dela nasilja obuhvaćenih Konvencijom u vezi sa sprečavanjem i otkrivanjem takvog nasilja, jednakošću između žena i muškaraca, potrebama i pravima žrtava, kao i sprečavanjem sekundarne viktimizacije; da uključe i obuku o koordiniranoj saradnji više organa radi sveobuhvatnog i adekvatnog rešavanja pojedinačnih slučajeva nasilja...“

Primena psihosocijalnog tretmana prema Zakonu o sprečavanju nasilja u porodici

Zakon o sprečavanju nasilja u porodici u članu 4. stav. 2 predviđa određena krivična dela na koja će se primenjivati saradnja državnih organa i ustanova u cilju sprečavanja nasilja u porodici (čl. 24-27), pa tako navodi u tač. 1. Proganjanje iz čl.138-a. KZ, u tač.13. Nasilje u porodici iz čl.194. KZ, i tač.18. druga krivična dela koja su posledica nasilja u porodici.

Članovima 25. i 26. Zakona o sprečavanju nasilja u porodici regulisana je nadležnost Grupe za koordinaciju i saradnju, obim poslova koje obavlja, njen sastav, cilj i delovanje. Tako se navodi da Grupu čine predstavnici osnovnih javnih tužilaštava, policijskih uprava i centara za socijalni rad, kao i da Grupa razmatra svaki slučaj nasilja u porodici koji nije okončan pravosnažnom sudskom odlukom u krivičnom postupku, da donosi odluku i da predlaže nadležnom javnom tužilaštvu mere za okončanje sudskih postupaka. Upravo deo koji se odnosi na donošenje odluke Grupe za koordinaciju i saradnju, predstavlja i polje mogućnosti primene i psihosocijalnog tretmana.

Dakle, kada postoji osnovana sumnja da je izvršeno krivično delo na primer Proganjana iz čl. 138-a KZ, ovakva mera može biti predložena na sastanku Grupe za koordinaciju i saradnju kao jedna od mera i to primenom čl.283. st.1. tač.6. Zakonika o krivičnom postupku, odnosno odlaganjem krivičnog gonjenja prema takvom osumnjičenom i njegovom upućivanju na psihosocijalni tretman, pod pretnjom nastavljanja krivičnog progona u slučaju neispunjenja ove obaveze, odnosno neodlaženja u savetovalište na tretman.

Takođe, prilikom razmatranja postupaka, koji još nisu okončani pravosnažnom sudskom odlukom, a odnose se na

krivična dela između supružnika, bivših supružnika ili partnera, dakle kada je reč o krivičnom delu Proganjanje, Nasilje u porodici ili nekom drugom krivičnom delu, ako je posledica nasilja u porodici (čl. 4.st.2.tač.18) Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, Grupa za koordinaciju i saradnju može staviti predlog nadležnom tužilaštvu da okrivljenog uputi u savetovalište radi procene da li je psihosocijalni tretman indikovano i po dobijanju pozitivnog odgovora ove ustanove, potom sudu predloži da okrivljenom izrekne uslovnu osudu sa zaštitnim nadzorom. Dakle, kada sud okrivljenom utvrdi kaznu zatvora i odredi rok proveravanja u kome se ista neće izvršiti, da ovakvu uslovnu osudu stavi i pod zaštitni nadzor za određeno vreme u toku vremena proveravanja u smislu člana 71. Krivičnog zakonika. Zaštitni nadzor tada može obuhvatiti obavezu optuženog da posećuje određeno profesionalno i drugo savetovalište ili ustanovu i postupa po njihovim uputstvima u smislu člana 73. stav 1. tač. 9. Krivičnog zakonika, dakle da ga sud uputi na psihosocijalni tretman, a pod pretnjom opozivanja uslovne osude, ukoliko isti ne posećuje redovno tretman i time ne ispunjava naloženu obavezu suda, u smislu člana 76. Krivičnog zakonika.

Na ovaj način, bilo u prvom ili drugom slučaju, žrtvi se obezbeđuje sveobuhvatna i delotvorna zaštita, jer se primenom psihosocijalnog tretmana, učenjem počinioca nasilja nenasilnom ponašanju, preventivno deluje i na zaštitu žrtve nasilja u budućem periodu.

ODLAGANJE KRIVIČNOG GONJENJA - PSIHOSOCIJALNI TRETMAN RADI OTKLANJANJA UZROKA NASILNIČKOG PONAŠANJA

*Gordana Radić,
Zamenik javnog tužioca,
Prvo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu*

Neophodnost promene Krivičnog zakona, a u cilju sprečavanja nasilja nad ženama, počela je marta 2002. godine, kada je uvedeno novo krivično delo Nasilje u porodici i to čl.118a, Krivičnog zakonika R.Srbije. Novim Krivičnim zakonikom iz 2005. godine, krivično delo Nasilje u porodici je predviđeno članom 194 kao posebno krivično delo. Ubrzo su usledile izmene i dopune ovog Zakonika iz 2009. godine koje su predvidele strože sankcije.

Krivično delo Nasilje u porodici je krivično delo koje se goni po službenoj dužnosti.

Javni tužilac, nakon prijema krivične prijave, a iz koje proizilazi da postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično delo, prikuplja dokaze, potrebne podatake, te nakon analize prikupljenih dokaza može rešenjem odbaciti krivičnu prijavu, ako iz same prijave proističe da prijavljeno delo nije krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti ili da je nastupila zastarelost ili je delo obuhvaćeno amnestijom ili pomilovanjem ili postoje druge okolnosti koje trajno isključuju gonjenje, ili ne postoje osnovi sumnje da je učinjeno krivično delo za koje se gonjenje preduzima po službenoj dužnosti.

Ukoliko ima dokaza da je prijavljeno lice izvršilo krivično delo javni tužilac može odložiti krivično gonjenje

osumnjičenog, a u skladu sa čl. 283 ZKP ili podići optužni predlog ili optužnicu protiv okrivljenog.

Za prva dva stava Nasilje u porodici iz čl. 194 KZ, gde je predviđena kazna zatvora do pet godina, zakonodavac je predvideo mogućnost da se u odnosu na krivično delo Nasilje u porodici može primeniti oportunitet tj.odlaganje krivičnog gonjenja na osnovu čl. 283 Krivičnog zakonika. Institut oportuniteta predstavlja jedan vid povećanja efikasnosti krivičnog postupka i način rasterećenja za čitav pravosudni sistem, jer uz ispunjavanje određenih obaveza prijavljena lica izbegavaju procesuiranje za krivična dela koja su izvršili, te na taj način izbegavaju krivičnu evidenciju.

Ovo načelo, prvi put je uvedeno predhodnim Zakonikom o krivičnom postupku, 2001.godine, koji je stupio na snagu 28.marta 2002.godine, i to članom 236 i 237.ZKP-a, gde je bilo predviđeno da javni tužilac može odložiti krivično gonjenje za krivična dela za koje je predviđena novčana kazna, kazna zatvora do tri godine, odnosno kazna zatvora od tri do pet godina, ako osumnjičeni prihvati oštećenom da plati određenu novčanu sumu, ili obavi humanitarni rad. Ovaj institut je više puta menjan kako u pravcu proširenja ovlašćenja javnog tužioca, tako i uvođenjem novih obaveza koje javni tužilac može naložiti prijavljenom. Javni tužilac ceni da li postoji dovoljno dokaza iz kojih postoji osnovana sumnja da je prijavljeno lice učinilo krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti, a potom ocenjuje celishodnost krivičnog gonjenja i težinu izvršenog krivičnog dela, kao i stepen krivice učinioca krivičnog dela.

Primena načela oportuniteta se pokazala kao loše rešenje za krivično delo Nasilje u porodici ukoliko bi se prijavljenom licu naložilo da novčano nekome nešto uplati, jer je porodica ta koja je trpela nasilje, a ujedno bi morali kroz novčani iznos da

doprinesu prijavljenom da izvrši naloženu obavezu iz oportuniteta. Kroz praksu se vremenom zauzeo stav da krivična dela sa elementima nasilja ne bi trebalo da spadaju u kategoriju krivičnih dela za koje je moguće odlaganje krivičnog gonjenja.

Novim izmenama Zakona o krivičnom postupku članom 283 je predviđeno da javni tužilac može odložiti krivično gonjenje za krivična dela za koja je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina, ako osumnjičeni prihvati jednu ili više obaveza, te je tako u stavu šest člana 283 predviđena obaveza da se podvrgne psihosocijalnom tretmanu radi otklanja uzroka nasilničkog ponašanja, što ranije nije bio slučaj. Mogućnost primene načela oportuniteta ograničena je na fazu odlučivanja po krivičnoj prijavi, i nije moguće ovo načelo primeniti na glavnom pretresu i nije potrebna saglasnost oštećenog. U naredbi o odlaganju krivičnog gonjenja javni tužilac određuje rok u kojem osumnjičeni mora da se podvrgne psihosocijalnom tretmanu, s tim da rok ne može biti duži od godinu dana. Ukoliko osumnjičeni u roku izvrši obavezu koju mu je tužilac naložio, javni tužilac će rešenjem odbaciti krivičnu prijavu i o tome obavestiti oštećenu. Ukoliko osumnjičeni u roku ne izvrši obavezu koju mu je tužilac naložio, javni tužilac će nastaviti krivično gonjenje.

Uslov za primenu oportuniteta je, da je lice neosuđivano, a prema istom, navedeni institut oportuniteta se može primeniti ukoliko se utvrdi proverom kroz pisarnicu Republičkog javnog tužilaštva da već prema njemu nije primenjivan oportunitet više od dva puta. Novim odredabama ZKP više nam nije potrebna saglasnost oštećenog da li je saglasan da se prema prijavljenom primeni oportunitet.

U primeni navedenog oportuniteta došlo je do neujednačenosti u praksi, jer su neka Tužilaštva potpisivala

posebne protokole sa ustanovama, a radi primene psihosocijalnog tretmana, a druga Tužilaštva su upućivala osumnjičene da se podvrgnu psihosocijalnom tretmanu pri Gradskom centru za socijalni rad. Takođe se uočilo i da nema dovoljno obučениh stručnjaka koji bi sprovodili psihosocijalni tretman, a radi otklanjanja nasilničkog ponašanja, kao i da kod javnih tužilaca ne postoji preveliki entuzijazam da iste šalje na psihosocijalni tretman, već da se pre odlučuju za krivično procesuiranje. Primena ovog načela se susreće sa raznim teškoćama, jer pored sagledavanja učinioca krivičnog dela da je potrebno da se leči, potreban je i njegov pristanak da se podvrgne tretmanu, kao i da imamo dokaze da je isti izvršio krivično delo, a da je njegov stepen krivice nizak.

Imajući u vidu da je kod krivičnog dela nasilje u porodici uočena tendencija da su procesuirani učinioci krivičnog dela često i povratnici i da krivična sankcija nije preventivno delovala na njih da ne vrše krivično delo nasilje u porodici, neophodno je da se u što većem broju upućuju osumnjičeni na psihosocijalni tretman i da se kroz izmene postojećih zakonskih rešenja unapredi psihosocijalni tretman, te predvidi kao jedna od mera koja bi se uvek primenjivala uz izrečenu krivičnu sankciju.

PSIHOSOCIJALNI TRETMAN U KRIVIČNOM POSTUPKU

*Bojana Savović,
Zamenik javnog tužioca,
Treće osnovno javno tužilaštvo u Beogradu*

Psihosocijalni tretman je prvi tretman koji se bavi počiniocima nasilja, na način da počinioci nakon izvršenog krivičnog dela Nasilje u porodici, iz člana 194, stav 1 mogu biti upućeni na ovaj tretman.

Psihosocijalni tretman se primenjuje u situacijama kada se radi o partnerskom nasilju, odnosno kada je nasilje usmereno od strane muškarca ka ženi i žene ka muškarcu, u slučajevima kada je nizak nivo inteziteta nasilja (upućivanje od strane GCSR i tužilaštva kroz oportunitet) i u slučajevima kada je srednji nivo inteziteta nasilja (uz uslovnu osudu i izricanje zaštitnog nadzora). Predlog je da bi bilo najbolje da intenzitet nasilja procenjuje nadležno odeljenje Gradskog centra za socijalni rad. Iz razloga što u tužilaštvu, koje u ovakvim slučajevima može naložiti primenu instituta ili uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, nisu tužiocima dovoljno stručni i obučeni da procene aktuelnu procenu rizika, nivo nasilja i da li je psihološka struktura okrivljenog podložna prihvatanju odgovornosti i razvijanju nenasilnih obrazaca ponašanja, već je potrebno da ovu procenu izvrše oni koji su za to obučeni, u ovom slučaju radnici centra za socijalni rad ili nevladinih organizacija. Takođe, problem je što ni same žrtve nasilja koje daju izjave da je to bio izolovan događaj nasilja, često nisu ni spremne ni osposobljene da zaista prepoznaju nasilje kojem su bile izložene.

Psihosocijalni tretman se obavlja u Gradskom centru za socijalni rad, Savetovalištu za brak i porodicu, Beograd, ul. Ruska br. 4, u Centrima za socijalni rad u Republici Srbiji i Kriznom centru za muškarce. Za sada, u najvećem broju slučajeva, ovaj tretman se sprovodi samo po principu dobrovoljnosti od strane počinioca nasilja, gde na ovaj tretman oni mogu biti upućeni od strane radnika Centra za socijalni rad, kao i kroz primenu instituta oportuniteta ili kroz presudu i uslovnu osudu sa zaštitnim nadzorom.

Zaštita interesa žrtve je prevashodni cilj psihosocijalnog tretmana počinioca nasilja, a on se sprovodi iz sledećih razloga:

- U najvećem broju postupka žrtva nasilja u porodici i dalje živi sa počiniocem;
- Žena obnavlja zajednicu sa nasilnikom u najčešćem broju slučajeva (od 8 do 11 puta);
- Muškarac ulazi u novu zajednicu sa novom partnerkom nad kojom najčešće ponavlja nasilje (86%);
- Nasilje se transgeneracijski prenosi, tako da deca koja gledaju nasilje, kada odrastu i sami postaju nasilnici,
- Zatvorske i novčane kazne utiču negativno na celu porodicu i stvaraju osećaj izolacije, a čak i posle zatvorske kazne veliki broj učinilaca ne bude rehabilitovan.

Počinioci nasilja koji su upućeni na tretman, prolaze kroz program koji sprovode posebno obučeni radnici Centra za socijalni rad ili druge organizacije, u timu od dva člana, program se sprovodi u grupama, a počinioci nasilja se uče da prihvate odgovornost za nasilno ponašanje, da kontrolišu takvo svoje ponašanje, uče kako da ga isprave i na koji način da se izbore sa sobom kada dođe do sličnih situacija, kako

takvo ponašanje ne bi bilo usmereno prema žrtvi i da ne bi došlo do njegovog ponavljanja.

Dosadašnja praksa je pokazala da je upućivanje na ovaj tretman najčešće od strane samih Centara za socijalni rad. U velikom broju slučajeva se dešava da odmah po prijemu krivične prijave, izveštaja policije ili tužbe za zaštitu od nasilja u porodici koja se dostavlja tužilaštvu kao krivična prijava, tužilaštvo se obraća Centru za socijalni rad kako bi dobilo podatke o prijavljenoj porodici: da li se ta porodica od ranije nalazi na evidenciji Centra, od kada i po kom osnovu, zatim od Centra se traži da izvrše stručnu opservaciju odnosa u toj porodici i da obaveste tužilaštvo da li prijavljeno lice vrši nasilje nad oštećenom, ukoliko vrši od kada, kog inteziteta, koje vrste nasilja (psihičko, fizičko, ekonomsko itd.), da izvrše aktuelnu procenu rizika od ponavljanja nasilja u porodici i da obaveste koje su mere preduzeli iz svoje nadležnosti i drugo. U tom momentu, kada ne postoje ni osnovi sumnje da je izvršeno krivično delo dobijemo saznanje da je stručni tim centa već uputio mogućeg osumnjičenog na psihosocijalni tretman, te tužilaštvo ne retko obaveštavaju i o daljem ponašanju počinioca u vezi učestvovanja na tretmanu (zakazivanje susreta, redovnost dolazaka i drugo). Ukoliko počinitelj redovno dolazi na tretman, njegova motivisanost će se svakako uzeti u obzir, ali ne može biti olakšavajuća okolnost prilikom vođenja daljeg postupka.

U ovakvim slučajevima smo izbegli sve nedostatke oportuniteta, u smislu „merjenja“ nivoa dokaza i inteziteta nasilja, nema obaveze nastavka postupka i postignuta je najviša unutrašnja motivisanost kod počinioca.

Kod primene oportuniteta okrivljenom se nalaže konkretna obaveza, i tada postoji „pretnja“ nastavkom krivičnog postupka, koja kod ovakvih upućivanja od strane Centara za

socijalni rad ne postoji, već se radi isključivo na dobrovoljnoj bazi, s tim što i ovu dobrovoljnost uslovno navodim, imajući u vidu da je uvek neophodno prihvatanje barem minimalne odgovornosti i pristajanje na psihosocijalni tretman, da bi se isti uspešno sproveo.

Primena psihosocijalnog tretmana u važećem zakonodavstvu Srbije

Čl.283. Zakonika o krivičnom postupku, predviđa da javni tužilac može odložiti krivično gonjenje za krivična dela za koja je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina, ako osumnjičeni prihvati jednu ili više od sledećih obaveza:

- Da otkloni štetnu posledicu nastalu izvršenjem krivičnog dela ili naknadi pričinjenu štetu;
- Da plati određeni novčani iznos u korist humanitarne organizacije, fonda ili javne ustanove;
- Da obavi određeni društveno korisni ili humanitarni rad;
- Da ispuní dospele obaveze izdržavanja;
- Da se podvrgne odvikavanju od alkohola ili opojnih droga;
- Da izvrši obavezu ustanovljenu pravnosnažnom odlukom suda, odnosno poštuje ograničenje utvrđeno pravnosnažnom sudskom odlukom;
- Da se podvrgne psihosocijalnom tretmanu radi otklanjanja uzroka nasilničkog ponašanja.

Na ovaj način se psihosocijalni tretman može primeniti samo kod nasilja u porodici nižeg inteziteta, zbog čega bi bilo dobro da se u budućnosti uvede u Krivični zakonik dodatna mera bezbednosti psihosocijalnog tretmana, kao i da se u parničnom postupku pored navedenih mera zaštite od nasilja u porodici,

kao alternativna mera do sada postojećim merama, uvede i psihosocijalni tretman počinitelaca.

Ograničenja u primeni psihosocijalnog tretmana kroz institut oportuniteta krivičnog gonjenja

U primeni psihosocijalnog tretmana kroz institut oportuniteta krivičnog gonjenja, postoje brojna ograničenja:

- Najpre, moraju postojati osnovi sumnje da je učinilac izvršio napred navedeno krivično delo, te se sa jedne strane mora raditi o „dovoljno niskom“ intenzitetu nasilja u porodici za koje bi bilo celishodno primeniti institut oportuniteta krivičnog gonjenja, ali istovremeno taj intenzitet nasilja mora biti „dovoljno visok“ da ukoliko osumnjičeni ne izvrši napred navedenu obavezu, tužilaštvo ima osnova da nastavi krivično gonjenje, podigne optužni predlog i izdejstvuje osuđujuću presudu.
- Psihosocijalni tretman se odnosi prevashodno na partnersko nasilje;
- Isključena su lica koja krivična dela vrše zbog zloupotrebe alkohola i opojnih droga;
- Počinioci moraju prihvatiti bar minimalnu odgovornost za izvršeno nasilje;
- Postoji mogućnost da lice koje krene na psihosocijalni tretman bude lažno motivisano ne vođenjem postupka protiv njega, a kasnije njegov stav može negativno uticati i na celu grupu.
- „Nulta tolerancija“ na nasilje u porodici, što znači da se, ni oblici nasilja u porodici najnižeg intenziteta, na ovaj način okrivljenom ne mogu „oprostiti“ i ne sme biti neosuđen zbog izvršenog krivičnog dela.

Ukoliko se uopšte ostvare svi ovi uslovi i ukaže se celishodnom primena načela oportuniteta, svakako da bi trebalo okrivljenom nalagati obavezu psihosocijalnog tretmana i samo eventualno određivati druge obaveze, kao što je na primer: društveno koristan ili humanitaran rad, dok druge obaveze, naročito uplata novca u korist humanitarne organizacije ne bi dolazile u obzir.

Razlika između psihosocijalne terapije i psihosocijalnog tretmana

Psihosocijalna terapija, se sprovodi u situacijama kada je uzrok nasilničkog ponašanja počinioca krivičnih dela, između ostalog i nasilja u porodici, zloupotreba alkohola ili droga i kada se počinioci, u smislu odredbe člana 283, stav 1, tačka 5 ZKP-a podvrgavaju odvikavanju od alkohola ili opojnih droga, kada se počinioci šalju u Institut za mentalno zdravlje u Palmotićevoj ulici br. 37.

Psihosocijalni tretman podrazumeva rad sa počiniocima nasilja kada je uzrok takvog njihovog ponašanja prouzrokovan određenim poremećijima u ponašanju, koji nisu posledica zlupotreba alkohola i opojnih droga, kada je usmereno prema žrtvi, emotivnom partneru, bilo da je u pitanju muški ili ženski partner i kada se isti upućuju u GCSZ u ul. Ruska br. 4.

U Republici Hrvatskoj tretman se koristi kod nasilja nižeg i srednjeg inteziteta (u prekršajnom postupku), a terapija kod težeg nasilja, uz kaznu zatvora, (u krivičnom postupku).

Član 4, stav 2 KZ, navodi: opšta svrha propisivanja i izricanja krivičnih sankcija je suzbijanje dela kojima se povređuju ili ugrožavaju vrednosti zaštićene krivičnim zakonodavstvom.

Član 42, stav 1, navodi da je svrha kažnjavanja sprečavanje učinioaca da čini krivična dela i uticanje na njega da ubuduće ne čini krivična dela.

Svrha kažnjavanja je određena odredbom čl.42 Krivičnog zakonika, jer je svrha kažnjavanja, ne samo izražavanje društvene osude za krivično delo i njegovo kažnjavanje, u užem smislu te reči, već i uticanje na njega da ubuduće ne čini krivična dela.

Sve ove mane koje se odnose na upućivanje od strane Centara za socijalni rad i primene oportuniteta bi se po mom mišljenju mogle izbeći primenom zaštitnog nadzora uz uslovnu osudu, tako da bi u svakom slučaju okrivljeni bio oglašen krivim zbog izvršenog krivičnog dela i bio bi osuđen, što je vrlo važno. Uslovna osuda bi se upisivala u njegov izveštaj iz kaznene evidencije, a ono što je važno, da ukoliko se ne bi podvrgao psihosocijalnom tretmanu, opozvana bi bila uslovna osuda i okrivljeni bi išao na izdržavanje kazne zatvora, te bi u ovom slučaju, umesto „pretnje“ nastavkom vođenja krivičnog postupka koji postoji kod oportuniteta, postojala „pretnja“ zatvorskom kaznom.

Radi ekonomičnosti postupka, smatram da bi u svim slučajevima Centar za socijalni rad trebalo u svojim izveštajima da stavi i napomenu da li je lice podobno za psihosocijalni tretman i o kom stepenu nasilja se radi, imajući u vidu da bi se u skladu sa procenjenim stepenom nasilja dalje razmišljalo i o načinima primene psihosocijalnog tretmana.

Uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom

Imajući u vidu sve navedeno, smatram da je najcelishodnije insistirati na edukaciji, kako javnih tužilaca kao rukovodilaca

predistražnog postupka, tako i nosioca celog postupka, imajući u vidu da od njihovog predloga krivične sankcije u mnogome zavisi i kasnija sudska odluka, te insistirati da se za krivična dela nasilja u porodici, u slučajevima kada se radi o nasilju „srednjeg intenziteta“, ukoliko okrivljeni nije ranije osuđivan za dela sa elementima nasilja, obavezno uz uslovnu osudu insistirati na određivanju zaštitnog nadzora iz čl.73. stav 9. Krivičnog zakonika.

Član 73. Krivičnog zakonika

Zaštitni nadzor može obuhvatiti jednu ili više od sledećih obaveza:

1. javljanje organu nadležnom za izricanje zaštitnog nadzora u roku koji taj organ odredi;
2. osposobljavanje učinioca za određeno zanimanje;
3. prihvatanje zaposlenja koje odgovara sposobnostima učinioca;
4. ispunjavanje obaveza izdržavanja porodice, čuvanja i vaspitanja dece i drugih porodičnih obaveza;
5. uzdržavanje od posećivanja određenih mesta, lokala ili priredbi, ako to može biti prilika ili podsticaj za ponovno vršenje krivičnih dela;
6. blagovremeno obaveštavanje o promeni mesta boravka, adrese ili radnog mesta;
7. uzdržavanje od zloupotrebe droge ili alkoholnih pića;
8. lečenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi;
9. posećivanje određenih profesionalnih i drugih savetovališta ili ustanova i postupanje po njihovim uputstvima;
10. otklanjanje ili ublažavanje štete pričinjene krivičnim delom, a naročito izmirenje sa žrtvom učinjenog krivičnog dela.

Dakle, pod tačkom 9. regulisano je da se uz uslovnu osudu okrivljenom može odrediti posećivanje određenih profesionalnih i drugih savetovališta ili ustanova i postupanja po njihovim uputstvima, što bi svakako obuhvatalo primenu psihosocijalnog tretmana.

Sadržinu zaštitnog nadzora čine pojedine obaveze koje su propisane čl.73. Krivičnog zakonika koji predviđa dosta bogat i raznovrstan registar tih obaveza. Zaštitni nadzor je skup mera koju sačinjavaju pomoć, staranje, zaštita i nadzor. Posledice neispunjavanja obaveze zaštitnog nadzora su regulisane odredbom člana 76 Krivičnog zakonika.

Ciljevi

- Izmene Porodičnog zakona: uvođenjem nove mere zaštite od nasilja u porodici;
- Izmene Krivičnog zakonika: uvođenjem nove mere bezbednosti i uvođenjem psihosocijalnog tretmana kao posebne vrste kazne (uz kaznu zatvora, novčanu kaznu, društveno koristan rad i oduzimanje vozačke dozvole);
- Efikasnije korišćenje postojećih zakonskih rešenja;
- Donošenje Pravilnika o načinu i mestu sprovođenja psihosocijalnog tretmana;
- Donošenje Standarda za sprovođenje psihosocijalnog tretmana.

**KRIVIČNOPRAVNA ZAŠTITA OD NASILJA U
PORODICI - MERE BEZBEDNOSTI I
PSIHOSOCIJALNI TRETMAN U KRIVIČNOM
POSTUPKU – PRIMENA I PROBLEMI U PRAKSI**

*Ivana Ramić
sudija krivičnog odeljenja,
portparol Prvog osnovnog suda u Beogradu*

Nasilje u porodici je ponašanje, kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice. Pojavljuje se u različitim oblicima i može uključivati fizičko, seksualno, psihičko i/ili ekonomsko nasilje.

Nasilje u porodici, predstavlja ozbiljan problem savremenog društva, čije su opasnosti i posledice prepoznati i u našem društvu. Različiti su društveni mehanizmi zaštite porodice. U oblasti prava, primarna zaštita se pruža porodičnim pravom, jer brak i porodica prevashodno spadaju u privatnu sferu pojedinca. Međutim, kako ona nije uvek dovoljna, krivičnopravna zaštita, iako supsidijarnog karaktera, dodatno štiti brak i porodicu, sankcioniše protivpravna ponašanja i pruža satisfakciju žrtvama nasilja. Pored postojećih krivičnih dela kojima se štite brak i porodica (sadržanih u glavi 19 Krivičnog zakonika), Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika (Službeni glasnik RS 94/16 od 24.11.2016.god), koji stupa na snagu 1. juna 2017. godine, proširuje se korpus krivičnih dela kojima će se, neposredno ili posredno, dodatno štiti porodica. Sa druge strane, od 1. juna 2017. godine, počinje i primena Zakona o sprečavanju nasilja

u porodici (Službeni glasnik RS 94/2916 od 24.11.2016. godine), kojim se značajno doprinesi direktnoj, blagovremenoj i efikasnoj zaštiti žrtava nasilja u porodici, prevashodno uvođenjem mogućnosti izricanja hitnih mera (privremeno udaljenje učinioca iz stana i privremena zabrana učiniocu da kontaktira žrtvu i da joj prilazi), koje je ovlašćen da izrekne policijski službenih, nakon što proceni rizik neposredne opasnosti od nasilja u porodici. Zakonom su propisani kratki rokovi za postupanje nadležnih državnih organa (prevashodno policije i tužilaštva) i disciplinska odgovornost u slučajevima nepoštovanja propisanih rokova, mogućnost produženja izrečenih hitnih mera i mehanizam kontrole njihove zakonitosti i celishodnosti.

Navedeni zakonski propisi formalno predstavljaju solidnu osnovu za adekvatnu zaštitu braka i porodice. Međutim, u praksi se pojavljuju problemi u sprovođenju postojećih i već propisanih instituta i mehanizama, što se može ustanoviti i sagledavanjem procesuiranja i sankcionisanja učinilaca krivičnog dela, nasilje u porodici.

Krivično delo nasilje u porodici, regulisano je članom 194 Krivičnog zakonika koji propisuje (u stavu 1.) da će se zatvorom od tri meseca do tri godine, kazniti onaj ko primenom nasilja, pretnjom da će napasti na život ili telo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, telesni integritet ili duševno stanje člana svoje porodice.

Iz ovakvog opisa bića krivičnog dela, možemo definisati njegove bitne elemente:

- *radnja izvršenja*: primena nasilja; upotreba kvalifikovane pretnje (pretnja da će se napasti na život i telo); drsko ili bezobzirno ponašanje;
- *posledica*: ugrožavanje spokojsva, telesnog integriteta ili duševnog stanja.

Neophodno je da je radnja izvršenja takva da je objektivno podobna da proizvede neku od pomenutih posledica. Dakle, između radnje i posledice mora postojati *uzročna veza*, što znači da preduzeta radnja mora prouzrokovati posledicu. Delo je dovršeno kada dođe do ugrožavanja, inače se radi o nekažnjivom pokušaju.

- *Izvršilac i pasivni subjekt (oštećeni, žrtva)* može biti samo član porodice.

Članom porodice, u smislu člana 112 stav 28 KZ, smatraju se: supružnici, njihova deca, preci supružnika u pravoj liniji krvnog srodstva, vanbračni partneri i njihova deca, usvojlac i usvojenik, hranilac i hranjenik. Ako žive u zajedničkom domaćinstvu, članom porodice smatraju se braća i sestre, njihovi supružnici i deca, bivši supružnici i njihova deca, kao i roditelji bivših supružnika. Konačno, članom porodice smatraju se i lica koja imaju zajedničko dete, ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu.

Podstrekač ili pomagač mogu biti van ovog kruga lica.

- Delo može biti izvršeno samo sa *umišljajem* (što znači da je učinilac bio svestan svog dela, hteo njegovo izvršenje ili da je bio svestan da može učiniti delo pa je na to pristao).

Teži oblik (stav 2. i 3.) ovog krivičnog dela, podrazumeva ili postojanje kvalifikatorne okolnosti koja predstavlja korišćenje oružja, opasnog oruđa ili drugog sredstva podobnog da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši, ili nastupanje teže posledice u vidu teške telesne povrede, teškog narušavanja zdravlja ili su učinjene prema maloletnom licu.

Bitno je naglasiti da u odnosu na teške telesne povrede, ili teško narušavanje zdravlja, treba da postoji nehat (svesni ili nesvesni).

Najteži oblik (stav 4.) postoji kada nastupi smrt člana porodice, u odnosu na koju posledicu takođe treba da postoji nehat.

Poseban oblik (stav 5.) propisuje sankciju, za kršenje izrečenih mera zaštite od nasilja u porodici propisanih članom 198 Porodičnog zakonika.

Teret dokazivanja je na tužiocu. Tokom krivičnog postupka, neophodno je utvrditi da su učinilac i pasivni subjekt u odnosu člana porodice; da je preduzeta neka od propisanih radnjih izvršenja; da je nastupila odgovarajuća posledica; da postoji uzročno posledična veza između preduzetih radnji i nastupele posledice i da je učinilac postupao sa umišljajem (osim u odnosu na težu posledicu). Tužilac mora da dokaže postojanje

svih elemenata krivičnog dela, jer se u suprotnom izriče oslobađajuća presuda, što u ovim postupcima može imati i negativnu posledicu, jer žrtve porodičnog nasilja time mogu izgubiti veru u državni sistem i zbog toga se opredeliti za neprijavljivanje ovakvih slučajeva. Dakle, veoma je važno, pre optuženja, objektivno i profesionalno ceniti da li u konkretnom slučaju, ima elemenata ovog krivičnog dela i da li ima dokaza.

Ukoliko je optužba dokazana, učinilac se oglašava krivim i izriče mu se odgovarajuća kazna.

Krivični zakonik iz 2009. godine propisuju teže kazne za izvršioce krivičnog dela nasilje u porodici

	Krivični zakonik iz 2006. godine	Krivični zakonik iz 2009. godine
stav 1	novčana kazna ili zatvor do 1 godine	zatvor 3 meseca do 3 godine
stav 2	zatvor 3 meseca do 3 godine	zatvor 6 meseci do 5 godina
stav 3	zatvor od 1 do 8 godina	zatvor od 2 do 10 godina
stav 4	zatvor od 3 do 12 godina	zatvor od 3 do 15 godina
stav 5	novčana kazna ili zatvor do 6 meseci	zatvor 3 meseca do 3 godine

Ukoliko bi se analizirala kaznena politika sudova, odnosno struktura krivičnih sankcija koje se izriču učiniocima krivičnih dela nasilje u porodici, može se uvideti, da se u najvećoj meri izriču uslovne osude. Naravno, to ne znači nužno da je kaznena politika blaga, jer se kazna u svakom konkretnom slučaju individualizuje i zavisi od težine izvršenog krivičnog dela, ličnosti učinioca, postojanja olakšavajućih ili otežavajućih okolnosti. Ukoliko se ima u vidu i visina zaprećene kazne, tim pre što je u najvećoj meri reč o osnovnim oblicima krivičnog dela nasilje u porodici, nije iznenađujuće značajan broj uslovnih osuda. Međutim, veći je problem što sudovi retko izriču uslovne kazne sa zaštitnim nadzorom, jer bi se upravo kroz institut zaštitnog nadzora mogao sprovesti psihosocijalni tretman. Jedan od razloga, što sudovi to retko čine, svakako leži i u činjenici da nisu ustanovljene konkretne i precizne procedure za sprovođenje ovakvog zaštitnog nadzora, nije definisana mreža zdravstvenih ustanova ili profesionalnih savetovališta, u kojima bi se ovakav tretman sprovodio i samim tim izostaje i mehanizam kontrole njihovog sprovođenja.

Sa druge strane, u zakonom propisanim slučajevima, sud izriče odgovarajuću meru bezbednosti. Svrha mere bezbednosti je da se otklone stanja ili uslovi, koji mogu biti od uticaja da učinilac više ne vrši krivična dela.

Iz spektra propisanih mera bezbednosti, učiniocima krivičnih dela koji su u vreme izvršenja dela bili uračunljivi ili smanjeno uračunljivi, ali ne bitno, može se izreći mera bezbednosti obaveznog lečenja narkomana, lečenje alkoholičara i zabrana približavanja i komunikacije sa oštećenima. Obavezno lečenje

narkomana, odnosno alkoholičara, se izriču učiniocu koji je krivično delo izvršio usled zavisnosti od upotrebe opojnih droga, odnosno alkohola i kod kojeg postoji ozbiljna opasnost da će usled ove zavisnosti i dalje vršiti krivična dela.

Mere bezbednosti psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi i obavezno psihijatrijsko lečenje na slobodi se mogu izreći samo učiniocu, koji je u vreme izvršenja dela bio neuračunljiv ili bitno smanjeno uračunljiv.

Neuračunljiv je onaj učinilac koji nije mogao da shvati značaj dela ili nije mogao da upravlja svojim postupcima usled duševne bolesti, privremene duševne poremećenosti, zaostalog duševnog razvoja ili druge teže duševne poremećenosti. Lice koje svojom radnjom, ostvari sve elemente bića nekog krivičnog dela, u stanju neuračunljivosti nije za to delo krivo, odnosno uzima se da ne postoji delo, jer nije ostvaren njegov subjektivni element. Neuračunljivom učiniocu se mere bezbednosti izriču samostalno u posebnom postupku. Učiniocu kojem je uračunljivost bila bitno smanjena, mera bezbednosti psihijatrijskog lečenja se izriče uz kaznu (uslovnu ili zatvorsku).

Svrha svake mere bezbednosti je otklanjanje stanja ili uslova, koji mogu biti od uticaja da učinilac ubuduće ne vrši krivična dela. Dakle, specijalna prevencija je u prvom planu. Imajući u vidu ovu osnovnu svrhu, mera bezbednosti, može se uočiti da, među zakonom propisanim merama, nedostaje mera bezbednosti obaveznog podvrgavanja odgovarajućem psihosocijalnom tretmanu, koja bi se mogla izreći (naravno uz prethodnu stručnu procenu veštaka) učiniocima dela, koji su u vreme izvršenja krivičnog dela bili uračunljivi, a krivično delo

nisu izvršili usled zavisnosti od droge ili alkohola. Ovo se posebno odnosi na izvršioce kojima se izriče kazna zatvora, s obzirom da u situacijama kada sud izriče uslovnu osudu, ima mogućnost njenog izricanja sa zaštitnim nadzorom. Ovakvom merom bezbednosti mogla bi se, kroz odgovarajući tretman, potpunije ostvariti svrha specijalne prevencije i smanjenje opasnosti od recidiva, kod onih izvršilaca, koji su krivično delo učinili usled manjka ili odsustva sopsvenog uvida u opšte društvenu neprihvatljivost njihovog ponašanja, ili kod izvršilaca koji ispoljavaju antisocijalno ponašanje, koje nije posledica duševne bolesti ili duševnog poremećaja. Takođe, treba imati u vidu i da je kod sprovođenja mera bezbednosti obaveznog lečenja narkomana i alkoholičara, primarni fokus na lečenju zavisnosti (usled čega takođe može izostati adekvatan psihosocijalni tretman).

Zaključno, postojeća regulativa, kao i zakonski propisi koji će stupiti na snagu 1.juna 2017. godine, predstavljaju osnov za pružanje adekvatne zaštite žrtvama porodičnog nasilja, ali je potrebno ustanoviti i sprovoditi odgovarajuće procedure i mehanizme, u cilju postizanja njihove potpune i efikasne zaštite.

POTREBA ZA PSIHOSOCIJALNIM TRETMANOM U POSTUPCIMA ZAŠTITE OD NASILJA U PORODICI PO PORODIČNOM ZAKONU

*Sanja Bukva,
Sudija porodičnog odeljenja,
Drugi osnovni sud u Beogradu*

Porodičnim zakonom je predviđeno šta se smatra nasiljem u porodici i koje mere zaštite od nasilja u porodici se mogu izreći. Iako se mnogo veći broj mera zaštite od nasilja u porodici izriče u parničnom postupku u odnosu na krivični postupak, prema Porodičnom zakonu ne postoji ni jedan zakonski osnov za određivanje psihosocijalnog tretmana, jer takva mera nije ovim zakonom predviđena.

Predlagač izmena Porodičnog zakona, Ministarstvo za rad i socijalna i boračka pitanja je najavio da će predlagati izmene ovog zakona u delu da se i po ovom zakonu može odrediti psihosocijalni tretman, ali za sada nisu ni u najavi izmene ovog zakona.

U međuvremenu, Republika Srbija je ratifikovala 2013. godine Konvenciju o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, (tzv. Istanbulsku konvenciju), koja predviđa članom 16, program preventivne intervencije i programe za rad sa počiniocima nasilja i obavezuje i Republiku Srbiju da preduzme neophodne zakonodavne, odnosno druge mere za osnivanje i podršku programa, koji imaju za cilj da učinioци nasilja u porodici nauče i usvoje nenasilno ponašanje u međuljudskim odnosima, kao i da preduzme neophodne

zakonodavne, odnosno druge mere za osnivanje i podršku programa za rad sa učiniocima. Takođe je predviđeno da ove mere obezbeđuju da bezbednost i podrška za žrtve i njihova ljudska prava budu od primarnog značaja. Članom 18 je predviđeno da se preduzmu zakonodavne, odnosno druge mere zaštite svih žrtava od daljeg nasilja, zasnovane na integrisanom pristupu koji uzima u obzir odnos između žrtava, učinilaca, dece i njihovog šireg okruženja.

Postavlja se sada pravno pitanje, da li sud u parničnom postupku može odrediti meru psihosocijalnog tretmana na osnovu Konvencije, bez obzira što u našem zakonu to nije predviđeno.

Preovladava mišljenje da ne može, već da država mora da donese zakon kojim će predvideti vrstu psihosocijalnog tretmana, njegovu obaveznost, način praćenja i sankcije za nepoštovanje ove obaveze, tako da ne postoje sudske odluke u parničnom postupku kojima se obavezuje nasilnik da se podvrgne psihosocijalnom tretmanu, direktnom primenom ove Konvencije.

Ove mere su izuzetno značajne u postupcima zaštite od nasilja u porodici u građansko-pravnim postupcima, kada je nesumnjivo da nasilje čini osoba koja ima psihičke poremećaje, oboljenja ili boluje od bolesti zavisnosti od alkohola, psihoaktivnih supstanci. U takvim slučajevima, žrtve su izložene u najvećoj meri psihološkom nasilju, a ponekad su im ugroženi i život i telo. Tada, sama mera zaštite „zabrana daljeg uznemiravanja“ teško može da postigne svoju svrhu, kada osoba kojoj se ta mera izriče ni ne shvata obaveznost poštovanja ove mere i njen značaj i svrhu. Čak i kada se

izrekne najteža mera, a to je iseljenje nasilnika, ne postiže se prevencija, jer takva osoba i pored ovakve mere može da ugrožava žrtvu. Ako je između ostalog, svrha mere i prevencija, onda je neophodno sprovesti neku vrstu tretmana, kako bi osoba koja čini nasilje kao posledicu bolesti, shvatila da ima zdravstvenih problema i da treba da se leči.

U mnogim predmetima je primećeno da do nasilničkog ponašanja članova porodice dolazi i kao posledica neadekvatnog vaspitanja dece ili zbog različitih vaspitnih pristupa, koji kod dece u tinejdžerskom uzrastu mogu dovesti do poremećaja ponašanja, što dovodi do poremećenih odnosa u porodici, koji su podloga za nasilničko ponašanje. Dešava se da u istom postupku sud utvrdi da članovi porodice međusobno vrše nasilje jedni prema drugima i tada se mere zaštite određuju i prema jednoj i prema drugoj strani. U tom slučaju je neophodan psihosocijalni tretman za oba člana porodice. U praksi je primećeno i da je spokojstvo žrtve ponekad toliko ugroženo, da ni donošenje sudske odluke i određivanje mere zaštite nisu dovoljni da povrate spokojstvo i zato je neophodno i da se nasilnik uputi na psihosocijalni tretman kako bi žrtva povratila svoj mir, osećaj sigurnosti.

Čak ni novim Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici (Sl. Glasnik RS br 94/16) koji stupa na snagu 01.06.2017. godine, koji uvodi hitne mere zaštite, nije predviđeno određivanje i psihosocijalnog tretmana uz hitnu meru zaštite, kao što su na primer obaveza pregleda i lečenja od bolesti zavisnosti ili psihičkih poremećaja i duševnih oboljenja.

Sve navedeno, nameće potrebu da je neophodno izmeniti prvo Porodični zakon uvođenjem psihosocijalnog tretmana, a do

tada treba iskorisiti mogućnosti koje su pred nama i koje su već zakonom predviđene.

Za početak trebalo bi organizovati skupove i okrugle stolove sa pravnim stručnjacima, kao što su sudije viših sudova, profesori Pravnog fakulteta, sudije Ustavnog suda, sa ciljem da se dođe do zaključka, da li se može primenjivati Konvencija neposredno i na osnovu nje određivati psihosocijalni tretman u građanskom postupku.

Ukoliko ova mogućnost nije u skladu sa Ustavom, onda bi trebalo organizovati što više skupova na kojima bi se zauzimali stavovi o neophodnosti uvođenja ove zakonske mogućnosti u Porodični zakon, kako bi se delovalo na zakonodavca da što pre pokrene postupak izmene ovog zakona u tom smeru.

Takođe, sudije koje izriču krivične presude i koje na osnovu Krivičnog zakona mogu da određuju obavezu lečenja kao meru bezbednosti, ističu da ne postoji način praćenja ovih mera bezbednosti i sankcija za nepoštovanje ovih mera, što ponovo ukazuje na nužnost boljeg organizovanja i uticaja na zakonodavnu aktivnost i izmene zakona u tom pravcu.

**PSIHOSOCIJALNI TRETMAN POČINILACA NASILJA
U PARTNERSKIM ODNOSIMA: ISKUSTVA
STRUČNJAKA GRADSKOG CENTRA ZA SOCIJALNI
RAD U BEOGRADU**

*Smilja Igić,
Voditelj tretmana za počinioce nasilja,
Gradski centar za socijalni rad u Beogradu*

Kontekst uvođenja rada sa partnerskim nasiljem u Centru za socijalni rad

Stručni radnici centra za socijalni rad, pružajući usluge socijalne zaštite, fokusirani su na posebno ranjive kategorije društva, a to su pre svega deca i stara lica. Može se reći da je do 2005. godine kada je stupio na snagu novi Porodični zakon, partnersko nasilje bila oblast “u senci” što se tiče rada stručnjaka. Ukoliko bi bilo slučajno otkriveno u radu, partnersko nasilje je često interpretirano kao poremećeni porodični odnosi, tako da osim u ekstremnim slučajevima kada je žrtvi savetovano da nasilje prijavi policiji, partnerima je preporučivano uključivanje u bračne terapije u savetovalištu. Zanimljivo je da partnerskog nasilja i njegovih posledica je dovelo do toga da se roditeljski kapaciteti partnera često pogrešno procenjuju, te se lako moglo desiti da žrtve partnerskog nasilja budu i žrtve sistema socijalne zaštite.

Uvođenjem u Porodični zakon mera zaštite od nasilja u porodici, stručnjaci centra su sve češće nailazili na zahteve Suda da dostave mišljenje o njihovoj celishodnosti u partnerskoj relaciji. U toku 2005. godine realizovan je veći

broj obuka iz oblasti partnerskog nasilja, zahvaljujući u najvećoj meri organizacijama civilnog društva kao i entuzijastima iz savetovališta koji su imali potrebna znanja i iskustva iz ove oblasti. Podizanje nivoa svesti stručnjaka centra o ozbiljnosti problema partnerskog nasilja i pozicije žrtve, dovelo je do toga da je i stepen zastrašenosti stručnjaka od počinioca nasilja porastao. Uzroci straha su brojni: nedovoljna informisanost o strukturi ličnosti počinioca nasilja, empatija sa žrtvom, psihološki pritisak zbog potrebne hitnosti u postupanju, potreba počinioca da se kontrolišuće ponašaju i prema ženama zaposlenim u centru za socijalni rad, te najčešće zahtev pred stručnjacima da istovremeno procenjuju više oblasti pored partnerskog nasilja (na primer: roditeljske potencijale, potrebe deteta i drugo), što sve dodatno povećava odgovornost stručnog radnika, kod koga raste osećaj nemoći.

Kao posledica osećaja straha, među stručnjacima su se razvila dva dominantna pristupa u radu sa počiniocima nasilja. Jedan se može opisati kao konfliktno konfrontirajući, gde se počinioc tretira bez imalo poštovanja prema ličnosti. Ovaj pristup karakteriše “popovanje”, omalovažavanje, pa čak i vređanje počinioca nasilja u komunikaciji. Drugi stručnjaci su se pak opredelili za strategiju potpunog podržavanja priče počinioca, koji minimizira nasilje i okrivljuje žrtvu. U ovom pristupu prepoznaje se “dodvoravanje” kao dominantna taktika izlaženja na kraj sa problemom stručnjaka. Jasno je da se ovo direktno odrazilo na loš kvalitet rada stručnjaka, a prigovori, zamerke na rad internih kontrola i nadzora, bez adekvatne podrške, još više su razvile osećaj nemoći stručnjaka.

Aktuelizovanje pristupa u radu sa partnerskim nasiljem koji otvara pitanje rada sa počiniocima nasilja iznedrilo je i značajan broj stručnjaka koji su se opredelili da se sticanjem dodatnih znanja senzibilišu za razumevanje ovog fenomena.

Sadašnja organizacija iz ugla rada sa počiniocima nasilja u partnerskom odnosu

U toku 2012. godine, stručnjaci savetovališta Gradskog centra za socijalni rad su zajedno sa stručnjacima iz Kragujevca i Niša, ukupno njih šesnaest, obučeni od strane Norveške organizacije za sprovođenje psihosocijalnog tretmana počinioca nasilja u partnerskom odnosu. Od tada se ova usluga sprovodi u odeljenju savetovališta Gradskog centra za socijalni rad u Beogradu. Trenutno je devet obučenih voditelja tretmana. U odeljenjima centra za socijalni rad, kojih ima ukupno sedamnaest za svaku gradsku opštinu, voditelji slučaja nakon što obave motivacioni intervju sa počiniocem nasilja i ustanove da postoje osnovne indikacije za tretman, pošalju u pismenoj formi uput odeljenju Savetovališta, sa kraćim opisom vrste i intenziteta nasilja, definisanom prirodom motivacije počinioca za tretman i informacijom o preduzetim merama za zaustavljanje nasilja. Po uspostavljanju kontakta sa upućenim počiniocem i obavljenim individualnim motivacionim seansama, voditelji tretmana obaveste pismeno voditelja slučaja da je započet tretman sa konkretnim počiniocem. Po potrebi, voditelj slučaja i voditelj tretmana razmenjuju informacije koje se pre svega tiču provere bezbednosti žrtve i napretka tokom tretmana, a po okončanju tretmana, u pismenoj formi, voditelj tretmana obavesti

voditelja slučaja o ishodima tretmana. Intenzivna saradnja Savetovališta i odeljenja realizuje se ne samo kroz komunikaciju o konkretnim slučajevima, već i kroz povremene sastanke namenjene proceni kvaliteta usluge i utvrđivanju efikasnijih modela motivisanja i uključivanja počinioca na tretman. Voditelji tretmana povremeno, kada je to potrebno prisustvuju i konferencijama slučaja, koje organizuju voditelji slučaja po odeljenjima, te na taj način učestvuju u formiranju šire slike o porodičnim odnosima, koja je neophodna radi kvalitetnije usluge socijalne zaštite.

Način upućivanja na tretman	Opštinsko odeljenje GCSR	Drugi terapeuti savetovalista	Sud	Tužilaštvo	Samo inicijativno	Ukupno
Broj klijenata	110	15	7	3	8	143

Kao što prikazuje tabela, do sada je 143 počinioca bilo uključeno u tretman. Od toga, značajno najveći broj njih je upućen od strane opštinskih odeljenja centra za socijalni rad. Po preporuci drugih terapeuta uključeno je u tretman njih 15, a nije zanemarljiv broj ni onih koji su došli potpuno samoinicijativno, na osnovu preporuka prijatelja ili informacija sa sajta (njih 8). Kao što pokazuje tabela, najmanji je broj klijenata koji su bili obavezani na tretman, od strane tužilaštva i suda. Na osnovu navedenog, može se reći da su

beogradski voditelji tretmana u svojoj praksi najviše radili sa dobrovoljnim klijentima, dakle klijentima koji su imali veći stepen unutrašnje motivacije za uključivanje u tretman. Ono što odlikuje unutrašnju motivaciju je to da daje bolji osnov za kvalitetniju promenu tokom tretmana. Međutim, važno je imati u vidu da je kod dobrovoljnih klijenata mnogo veće odustajanje od tretmana, jer ne postoje spoljašnje sankcije za takav postupak.

U skladu sa tim, iako je značajan broj počinitelaca bio uključen u tretman, ne treba da obeshrabruje broj od svega 31-og klijenta, koji je do sada završio tretman u potpunosti.

Efekti tretmana

Ukoliko razmatramo efekte tretmana, kroz broj recidiva nasilja počinitelaca koji su prošli tretman, važno je istaći oprez u zaključivanju. Naime, da bi se znalo da li je počinitelj ponovio nasilje, neophodno je da je žrtva to prijavila nadležnim institucijama. Osnaživanje partnerke da prijavi nasilje je zbog toga važna oblast razgovora voditelja tretmana sa njom, tokom sprovođenja tretmana. Prema informacijama koje ima Centar za socijalni rad, od 31-og počinioca koji je završio tretman, njih troje su nakon tretmana bili ponovo na evidenciji Centra po osnovu ponovljenog nasilja u partnerskom odnosu. Ta tri počinioca su iz one grupe procenjenih kao neuspešnih i delimično uspešnih na tretmanu. U toku tretmana, nasilje je prema saznanjima voditelja tretmana, ponovilo sedam počinitelaca, od kojih je njih pet isključeno sa tretmana i o tome su informisane institucije. Treba naglasiti da se ovi podaci o

recidivu nasilja, pre svega odnose na fizičko nasilje. Psihološke forme nasilnog odnosa, pogotovo „uvijene“ u neke suptilne forme kontrole je teže evidentirati kroz kategoriju ponovljenog konkretnog čina nasilja. U skladu sa navedenim specifičnostima evidentiranja i merenja recidiva, neophodno je uvesti određeni period praćenja efekata i nakon tretmana kroz kontakte sa partnerkom, naravno ukoliko su one saglasne sa tim, a za to je neophodan i adekvatan odnos poverenja prema voditelju tretmana, koji treba da je odgovoran za to. Jasno je da voditelj tretmana za počinioce nasilja mora sve vreme imati u fokusu dobrobit partnerke- žrtve nasilja, a to osim kontakata sa njom, uključuje i razmenu informacija sa drugim institucijama uključenim u njenu podršku, jer je to osnovni preduslov da tretman ostvaruje svoj osnovni cilj- bezbednost žrtve.

Što se tiče efekata tretmana u odnosu na same počinioce, oni se prate kroz evaluacione listove koji se popunjavaju nakon svake seanse. Na osnovu toga saznajemo da se počinioci tokom tretmana osećaju smirenije, daju informacije koje ukazuju na veći stepen samoposmatranja, razumevanja mehanizama nasilja, kao i da se odgovornost za nasilje, a time i motivacija za promenu iz seanse u seansu povećava. Pri tom odgovornost za nasilje definišemo kroz tri značajna elementa: 1. Prepoznavanje svog postupka kao nasilnog, 2. Objašnjavanje nasilja ličnim, kontrolabilnim faktorima, 3. Prihvatanje posledica koje je nasilje imalo na direktnu/indirektnu žrtvu (Isdal i Rakil, 2001.).

Šta je tretman doneo stručnjaku Centra za socijalni rad

Uvođenje usluge psihosocijalnog tretmana za počiniocce nasilja u partnerskim odnosima u odeljenju savetovaništa uticalo je indirektno i na rad voditelja slučaja Centra za socijalni rad u planiranju zaštite i pružanju podrške žrtvama i porodici. Informisanje o indikacijama i kontraindikacijama za tretman, te o mehanizmima na kojima se zasniva sam tretman i prirodni motivacije za tretman, uticalo je sve zajedno na veći stepen senzibilizacije voditelja slučaja za kvalitetne pristupe u radu sa porodicama. S obzirom da se od voditelja slučaja očekuje da motiviše počinioca za tretman, voditelj je morao usvojiti određene veštine pridruživanja počiniocu, koje neće biti ni jedna od krajnosti tipa konfrontacija/dodvoravanje, već pomoć počiniocu da prepozna problem i shvati koristi od njegovog rešavanja za celu porodicu. Većina voditelja slučaja ističe da im je značajno olakšana saradnja i celokupan rad sa porodicama, čiji su članovi uključeni na tretman. Takođe, voditeljima slučaja, informacije o stavu počinioca prema uključivanju u tretman, kao i izveštaji sa tretmana pomažu u postizanju kvalitetnije procene bezbednosti žrtve i donošenju sigurnijih odluka u vezi sa drugim potrebnim merama i uslugama. Tretman počinioca nasilja u partnerskim odnosima prepoznat je od strane voditelja slučaja centra kao usluga koja je nedostajala kod planiranja podrške i zaštite žrtve i porodice. Većina njih ocenjuje da se od kada postoji usluga tretmana počinioca nasilja, osećaju sigurnije u radu sa porodičnim nasiljem.

Izazovi u dosadašnjem radu i preduslovi za dalji rad

Kroz ustanovljavanje usluge stručnjaci su se suočavali sa brojnim teškoćama. Početno neiskustvo nadomeštavano je supervizijama od strane iskusnih stručnjaka iz Norveške, razmenom iskustava sa kolegama iz Hrvatske, ali i peer supervizijama. Kako bi se održao fokus na suštinskoj svrsi usluge-bezbednosti žrtve, razvijani su mehanizmi saradnje voditelja tretmana sa svim drugim značajnim akterima, usmerenim na podršku žrtvi i porodici. Kontinuirana razmena informacija sa svim ostalima koji su angažovani u zaštiti žrtve, osigurava da se izbegne minimiziranje nasilja od strane voditelja tretmana i time ugrozi bezbednost žrtve. Najcelishodniji mehanizmi za to su redovne konferencije slučaja, koje se još uvek nedovoljno primenjuju u centrima i na tome je potrebno mnogo više raditi.

Izazovi nedovoljnog broja obučenih stručnjaka rešavani su akreditovanjem programa obuke, te osposobljavanjem većeg broja realizatora tretmana. Teškoće oko motivisanja počinioca za tretman prevazilazene su podsticanjem voditelja slučaja da bolje razumeju samu uslugu i počnu da je primenjuju. Osmišljeni su standardizovani obrasci upućivanja, kako bi se olakšalo voditeljima slučaja. Sve ovo dovelo je do velikog broja korisnika usluge, što je pokrenulo pitanja resursa i njene održivosti.

Standardizacija usluge, odnosno jasno definisanje ko je sprovodi, koliko traje, kao i pitanja finansiranja usluge neophodan su preduslov da ona bude održiva. Takođe, od izuzetnog je značaja dalje razvijati uslugu i prilagođavati je potrebama korisnika. Koncipiranje dodatnih programa

tretmana osiguralo bi da se uvaži različitost počinitelaca nasilja, a time pospeši i kvalitet usluge.

**SARADNJA SAVETOVALIŠTA ZA BRAK I PORODICU
I OSNOVNOG JAVNOG TUŽILAŠTVAU
Kragujevcu, u primeni tretmana
počinilaca nasilja u partnerskim
odnosima i porodici**

***Gordana Petronijević, specijalista za medijaciju,
diplomirani socijalni radnik i porodični terapeut***

Vesna Perović, zamenica javnog tužioca

Grad Kragujevac je 2006. godine, kroz projekat Autonomnog ženskog centra "Povežimo zajednicu", započeo proces povezivanja institucija, u borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici i naš grad je, kao jedan od prvih, potpisao Protokol o međusektorskoj saradnji u procesu zaštite žrtava nasilja u porodici (2008.). Veliki broj profesionalaca iz policije, tužilaštva, sudstva, socijalne zaštite, obrazovanja, zdravstva, NVO sektora, je proširio stručna znanja o fenomenu nasilja i prepoznao neophodnost multisektorske saradnje, u borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Jedan broj tužioca, svoju ulogu u postupcima za nasilje u porodici i nasilje prema ženama počinje šire da sagledava. Polazeći od toga, da žrtve porodičnog nasilja, najčešće supruge, imaju svojstvo privilegovanih svedoka u sudskom postupku i da mogu u svakoj fazi krivičnog postupka da uskrate svedočenje, da kod ovih dela najčešće nema svedoka, da se postupak često završava odbačajem krivične prijave, odustankom tužioca, ili donošenjem presude, kojom se počinilac oslobadja krivice zbog nedostatka dokaza (što može da ojača počinioaca, a žrtvu vrati na početak i izloži još većem riziku), počinju da primenjuje načelo oportuniteta. Zakonom o izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku

(2004.) u članu 236. u tački 6., data je mogućnost tužiocu, da odloži krivično gonjenje i naloži izvršiocima krivičnih dela za koja je propisana novčana kazna i kazna zatvora do tri godine, da ispune neku od obaveza, a u tački 6. da se upute na psihosocijalnu terapiju. Kao mesto za realizaciju prihosocijalne terapije, prepoznat je Centar za socijalni rad, odnosno Savetovalište za brak i porodicu i tužioci počinjaju da upućuju počiniocima porodičnog nasilja u Centar za socijalni rad od 2005. godine.

Savetovalište za brak i porodicu organizovanije započinje rad sa počiniocima nasilja u porodici i partnerskim odnosima od 2010. godine. Počinioci nasilja u porodici, dolaze na psihosocijalnu terapiju po rešenju Osnovnog javnog tužilaštva u trajanju od tri meseca. Tim Savetovališta, koristeći iskustva drugih, a posebno stručnjaka iz Hrvatske, počinje da organizuje individualni grupni rad sa počiniocima. Na nacionalnom nivou, rad sa počiniocima nasilja, započinje od septembra 2011. godine i Savetovalište za brak i porodicu u Kragujevcu, se uključuje u Nacionalni tim, koji je prošao obuku za rad sa počiniocima koju su organizovali stručnjaci iz Norveške (ATV). Nakon obuke, stručnjaci iz savetovalista u Beogradu, Nišu i Kragujevcu, osmišljavaju program rada sa počiniocima nasilja u partnerskim odnosima (2012.), koji se i sada realizuje u Srbiji, a iste godine akredituju i program obuke profesionalaca/ki za rad sa počiniocima nasilja u partnerskim odnosima.

Naš model saradnje sa tužilaštvom preuzimaju Niš i Novi Sad i tretman se kod njih realizuju u kontinuitetu (Niš od 2012. godine, a Novi Sad od 2014.).

Od 2010. do kraja 2016. godine, Osnovno javno tužilaštvo u Kragujevcu je uputilo *171 počinioca* nasilja u Savetovalište za brak i porodicu (2010-15; 2011-25; 2012-19; 2013-44; 2014-

32; 2015-19; 2016-17.) Broj upućenih se ustalio do dvadeset korisnika na godišnjem nivou, a Sporazumom o saradnji i postupanju organa i organizacija na području Grada Kragujevca, u situacijama nasilja u porodici (2014.) predviđeno je da se uputi 16 korisnika na godišnjem nivou. Veliki broj počinitelja, nije uključen u tretman, jer se radilo o porodičnom nasilju, a naš program je namenjen za muškarce počiniocima nasilja u partnerskim odnosima, kao i zbog kontraindikacija za uključivanje u tretman (ne prihvatanja minimuma odgovornosti za nasilje, alkoholizma i sl.). Sa jednim brojem počinitelja, je organizovan individualni rad, do sada je rađeno sa 10 dobrovoljaca, a 6 je upućeno od Odeljenja za izvršenje krivičnih sankcija.

Grupnim tretmanom je *obuhvaćeno 88 korisnika*, od toga je 30 uspešno prošlo tretman, 26 delimično uspešno, 16 je odustalo ili je tretman prekinut i 16 počinitelja nije prošlo tretman. U kvantitativnom smislu 63,63% počinitelja je prošlo tretman i napravilo promenu, a u kvalitativnom smislu se te promenemogu opisati na sledeći način: svi počinioci su proširili razumevanje nasilja na sve vrste i tipove nasilja; kod većine prihvatanje odgovornosti za počinjeno nasilje je veće nego na početku tretmana; većina je prepoznala da je nasilje nad partnerkama, uvek i nasilje nad decom; proširili su razumevanje kratkoročnih i dugoročnih posledica nasilja; većina je delimično promenila uverenja koja doprinose nasilnom ponašanju; većina je osvestila važnost rada na unapređenju roditeljstva i pokazuje veću motivisanost za unapređenje roditeljskih veština; većina primenjuje više različitih načina alternativnog/nenasilnog reagovanja i koriste ih učestalije; većina žena žrtava nasilja se oseća sigurnije, spremnije su da iskazuju potrebe, utiču na donošenje odluka... imaju veće poverenje u sistem i doživljavaju da nisu same (bez obzira da li su u zajednici ili ne). Imajući u vidu, da je nasilje naučeno ponašanje, uspešnost /neuspešnost dobijena kroz

evaluaciju, više je pokazatelj da li programi treba da se razvijaju i poboljšavaju, nego da li treba da postoje ili ne (da li je moguće postići promenu).

Pozitivno iskustvo u primeni psihosocijalnog tretmana, potvrđeno je kroz istraživanje, koje je realizovao New School of New York 2015. Godine, uz posredovanje UNDP-ija. Istraživanjem su bili obuhvaćeni počinioci, sa kojima je rađeno u Kragujevcu, Nišu, Beogradu, Novom Sadu, Kruševcu, Čačku, Leskovcu i Subotici, kao i njihove partnerke. Kao značajan rezultat istraživanja su pre svega pokazatelji da su i počinioci i njihove partnerke, program prepoznali kao koristan, uz mogućnost da ih preporuče drugima, da se nivo odgovornosti za nasilje kod počinioca povećao i da se nasilje tokom realizacije programa zaustavilo.

Ovo su neki od rezultata istraživanja, sa počiniocima nasilja: 85% ispitanika vidi nasilje kao ličnu odgovornost; 94% ispitanika, program vidi kako koristan; 90% ispitanika navodi da se njihova motivacija povećavala kako je program odmicao; 70% ispitanika smatra da bi javno zagovaranje učešća u programu od strane istaknutih ličnosti zajednice poboljšalo motivaciju za učešćem; 60% ispitanika je izrazilo potrebu za dodatnim sastancima, tokom programa u koje bi uključivali članove njihovih porodica; 40% ispitanika je prepoznalo kao korisno, da se program sprovodi u kombinaciji sa lečenjem od alkohola.

Neki od rezultata, koji se odnose na partnerke, žrtve partnerskog nasilja su: 96% ispitanica je reklo da bi program preporučilo drugima; 77% ispitanica je istaklo da se oseća sigurnije; 69% da nisu izložene fizičkom nasilju; 54% partnerki se složilo sa tvrdnjom da su njihovi partneri preuzeli punu odgovornost; 50% žena je izjavilo da se motivacija njihovog partnera za promenom povećavala, kako je tretman napredovao; 86% ispitanica se složilo sa tvrdnjom da bi

njihovim partnerima bilo potrebno savetovanje na temu zloupotrebe alkohola; 89% žena se izjasnilo, da bi program imao veći uticaj, ukoliko bi mediji govorili protiv nasilja nad ženama; 97% žena smatra da bi program bio uspešniji kada bi pravne posledice za nasilje bile ozbiljnije; 80% partnerki je istaklo da bi program bio efikasniji, ukoliko bi duže trajao.

Razvoj tretmana u Srbiji nije ujednačen, a svi koji su imali iskustva u primeni tretmana, smatraju da su njegovi efekti vidljivi i važni za sprečavanje nasilja u porodici i nasilja prema ženama. Međutim, ono što onemogućava, razvoj tretmana i dovodi do neujednačene prakse u Srbiji je nedostatak zakonskih i podzakonskih akata kojima se to uređuje. Od 2012. godine smo inicirali donošenje Pravilnika o mestu, načinu i vremenu, sprovođenja psihosocijalnog tretmana, donošenje Pravilnika o standardima za realizaciju tretmana, predlagali da se tretman odredi kao zaštitna mera u Zakonu o prekršajima, predlagali da Ministarstvo pravde i Ministarstvo za rad, boračka i socijalna pitanja, potpišu sporazum i zajedno definišu mesto, način i vreme realizacije tretmana, a posebno izvore finansiranja. Jedino je došlo do izmene, Krivičnog zakonika 2013. godine i Novi Zakonik o krivičnom postupku RS je u čl. 283. u tački 6. propisao podvrgavanje psihosocijalnom tretmanu, radi otklanjanja uzroka nasilničkog ponašanja. Rok za odlaganje krivičnog gonjenja je produžen na godinu dana, ali nije definisano, ko tretman sprovodi, gde se on realizuje, koliko traje i ko ga finansira.

Od 2011. godine, tretman je pokrenut u 9 gradova u Srbiji, da bi se, po završetku projektne podrške u velikom broju lokalnih sredina gasio...U onim lokalnim sredinama, u kojima se sprovodio u okviru CSR nije bilo uslova za nastavkom rada, a u onim sredinama u kojima se tretman razvijao u okviru Savetovališta za brak i porodicu se tretman ili gasio, ili

nastavlja, zahvaljujući entuzijazmu i posvećenosti profesionalaca. U ovom kontekstu, nastaje potreba za udruživanjem i zajedničkim delovanjem i formira se OPNA (mart 2015.). Nacionalna mreža za tretman počilaca nasilja u porodici – OPNA nastaje na inicijativu stručnjaka, koji sprovede tretman po činilaca nasilja u partnerskim odnosima, saželjom da se kroz zajedničko delovanje omogući održivost tretmana, da se usluga tretmana institucionalizuje, da se promovišu međunarodni standardi, kao okvir za razvoj domaćeg zakonodavstva i standardizacije programa tretmana. Osnovu za svoj rad OPNA, pre svega nalazi u članu 16. Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Tretman počilaca nasilja vidi, kao jednu od karika sveobuhvatnog delovanja društva na problem nasilja i svojim delovanjem želi da osigura da se svaki tretman počilaca sprovodi, u skladu sa osnovnim principom rada, osiguravanjem bezbednosti žrtava nasilja. OPNA je aktivan član Evropske mreže za rad sa počiniocima nasilja u porodici – WWP, i nju danas čine 8 centara za socijalni rad i 3 udruženja građana, u 8 gradova u Srbiji (Kragujevac, Niš, Beograd, Novi Sad, Subotica, Kruševac, Čačak, Leskovac).

Dilema da li tretman treba da se razvija ili ne, za nas ne postoji, on je neophodna i važna karika u sistemskoj borbi društva protiv nasilja u porodici. OPNA se zalaže I za razvoj drugih programa tretmana (sa ženama, mladima, počiniocima porodičnog nasilja...). Potrebno je razvijati preventivne programe za rad sa počiniocima nasilja, a u prilog tome idu i podaci o velikoj diskrepanci u broju podnetih krivičnih prijavi, podignutih optužnica donetih od suda za krivično delo nasilje u porodici, prema podacima Republičkog zavoda za statistiku RS. Ciljna grupa za uključivanje u tretman, mogu biti počinioci protiv kojih nije podignuta optužnica, kao i oni koji nisu osuđeni, na taj način bi se preveniralo ponavljanje

nasilja u porodici i smanjile posledice za žrtve, porodice i društvo. Od 1. juna 2017. godine, stupa na snagu Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, i pored našeg velikog angažovanja, ukazivanja na značaj tretmana počinitelaca nasilja, ukazivanja na pozitivna iskustva u primeni, nije prepoznat u ovom Zakonu, kao značajna mera za suzbijanje i prevenciju nasilja, u porodici i partnerskim odnosima.

U Srbiji trenutno ima 115 edukovanih stručnjaka za rad sa počiniocima nasilja u partnerskim odnosima, od kojih samo nekoliko sprovodi tretman.

ISKUSTVA, USPJESI I IZAZOVI UVOĐENJA TRETMANA POČINIOCA PORODIČNOG NASILJA U HRVATSKOJ

Prof. dr. Dean Ajduković
Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet i
Društvo za psihološku pomoć (DPP), Zagreb

Psihosocijalni tretman počinitelaca nasilja u porodici služi zaustavljanju i sprečavanju nasilničkog ponašanja u porodici. Stoga je psihosocijalni tretman u funkciji zaštite članova porodice u kojoj ima nasilja i povećanja njihove sigurnosti, što je sukladno *Istanbulskoj konvenciji* i niza dokumenata Vijeća Evrope. To se postiže uključivanjem počinitelaca nasilja u strukturirani kognitivno-bihevioralni tretman koji mu pomaže da stekne uvid i prihvati odgovornost za vlastito nasilno ponašanje, usvoji samokontrolu ponašanja, nauči socijalne vještine i promijeni uvjerenja koja pridonose uspostavljanju nasilnog odnosa (Ajduković i Ajduković, 2004).

Većina počinitelaca može uz pomoć tretmana promijeniti svoja ponašanja i uvjerenja, te naučiti pozitivne, ravnopravne i nenasilne obrasce odnosa sa članovima porodice i drugim bliskim osobama, no to zahtijeva ozbiljnu ličnu promjenu. Tretman treba pomoći postizanju takve promjene, što naravno nije lagan zadatak.

Psihosocijalni tretman kojeg smo u Hrvatskoj počeli razvijati 1999. godine temelji se na najboljim američkim iskustvima i iskustvima iz nekih evropskih zemalja s duljom tradicijom

rada sa počiniocima nasilja u porodici i partnerskim odnosima. Njegove teoretske, stručne i vrijednosne osnove su:

- Nasilje u porodici je neprihvatljivo i mora se zaustaviti, a odgovornost je države da, uz ostale mehanizme zaštite, žrtvi osigura uvjete za provedbu psihosocijalnog tretmana počinioca nasilja jer je to u funkciji zaštite ljudskih prava na siguran i miran život.
- Nasilno ponašanje je naučeno i izabrano, a izraz je zlouporabe moći i nastojanja da se kontrolira druga osoba, stoga svaka osoba treba odgovarati za počinjeno nasilje.
- Nasilno ponašanje se može promijeniti, a počinioci nasilja odgovorni su za svoje nasilno ponašanje i za njega trebaju preuzeti odgovornost kao put prema sigurnosti članova porodice.
- Tretman mora biti uklopljena u suradnju s drugim faktorima suzbijanja nasilja u porodici.
- Stručna osnova tretmana je strukturirani kognitivno-bihevioralni pristup promjeni nepoželjnog i štetnog ponašanja.
- Rodna ravnopravnost u partnerskim vezama je vrijednosni okvir koji se ogleda u svim elementima tretmana: od strukture i sadržaja tretmanskog programa i načina rada, do suvoditeljstva u muško-ženskom paru.

Provedba psihosocijalnog tretmana je u Hrvatskoj regulirana sa dva zakona i dva podzakonska propisa. To su *Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji* (prekršajni zakon), koji uz kaznu predviđa izricanje zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog

tretmana radi otklanjanja nasilničkog ponašanja počinioca, ili ako postoji opasnost da bi počinioc mogao ponovo počiniti nasilje. Mjera se izriče u trajanju od 6 mjeseci. *Kazneni zakon* predviđa sigurnosnu mjeru obavezne psihosocijalne terapije, radi otklanjanja okolnosti koje omogućavaju ili poticajno djeluju na počinjenje novog kaznenog djela, a izriče se uz novčanu kaznu ili kaznu zatvora. Ova se mjera izvršava u ustanovi za izvršenje kazne zatvora, zdravstvenoj ustanovi ili u pravnoj ili fizičkoj osobi, specijaliziranoj za otklanjanje nasilničkog ponašanja, a traje do prestanka izvršenja kazne zatvora, a najdulje 2 godine.

Podzakonski propisi su *Pravilnik o načinu i mjestu provođenja psihosocijalnog tretmana*, u kojem je opisano koje preduvjete trebaju ispuniti one organizacije i pojedinci, kao posebno osposobljene stručne osobe, koji su ovlašteni provoditi tretman. *Standardi za provedbu psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja* definiraju cilj, sadržaj, način rada i postupke, trajanje i preduvjete koje moraju ispuniti oni koji ga provode.

Provedba tretmana sastoji se od pripreme, provedbene i završne faze. Cjelokupni tretman uključuje 20 susreta, koji se trebaju ostvariti tokom 6 mjeseci, a obuhvaća najmanje 36 sati neposrednog kontakta, te izvršavanje tretmanskih zadaća koje počiniocu zadaje voditelj, a odnose se na primjenu vještina, stavova i znanja u njegovim stvarnim životnim okolnostima.. Ovlaštenje (licencu) za provedbu tretmana izdaje Ministarstvo pravosuđa nakon što utvrdi da su ispunjeni uvjeti iz spomenutog *Pravilnika*.

Pripremna faza tretmana uključuje upućivanje počinioca od strane suda ili tužiteljstva u ovlaštenu tretmanski centar. Istovremeno, to tijelo tretmanskog centru dostavlja obavijest o upućivanju počinioca i dokumentaciju, kao što je presuda s opisom inkriminiranog djela. Počinilac je dužan javiti se u roku od 14 dana u tretmanski centar. Zatim se održavaju 4 individualna jednosatna susreta voditelja tretmana i počinioca tokom kojih se radi na dva cilja:

- Počinioca se upoznaje s ciljevima, strukturom, sadržajem i pravilima provedbe tretmana.
- Procjenjuje se mogućnost postizanja promjene kod počinioca i vjerojatnost postizanja ciljeva tretmana.

Tokom ove faze kontaktira se žrtva nasilja i upoznaje sa tretmanom, kako bi imala punu informaciju o tome što i kako će se raditi sa počiniocem, ako uđe u tretman. Ako nitko prije nije napravio sigurnosni plan sa žrtvom, to čini voditelj tretmana. Tokom tog susreta se žrtvu upozorava, na moguće manipulacije koje počinilac može koristiti, zato jer je uključen u tretman. Istovremeno se po potrebi prikupljaju dodatne informacije od nadležnih tijela, posebno centra za socijalni rad, a katkada se održava i susret svih uključenih stručnjaka. Zatim voditelji tretmana donose odluku o tome, ispunjava li počinilac minimalne uvjete za uključivanje u tretman. Slijedi potpisivanje tretmanskog ugovora sa počiniocem i obavještanje nadležnog tijela i žrtve o početku tretmana.

Tretmanski ugovor je standardizirani dokument kojim počinilac dobiva pisanu obavijest o ciljevima tretmana, očekivanjima od njega, svojim obavezama, povjerljivosti i njenim ograničenjima. Počinilac potpisivanjem ovog ugovora,

potvrđuje da prihvaća uvjete kako bi tretman započeo. Uz počinioca ugovor potpisuju i voditelji tretmana.

Provedbena faza tretmana, odvija se tokom 16 grupnih susreta prema strukturiranom programu. Individualni program se provodi vrlo rijetko i izuzetno, jedino ako počinitelj iz objektivnih i ozbiljnih razloga, ne može pratiti grupni program. Klijent-počinitelj je dužan aktivno sudjelovati na svakom susretu; mogu se tolerirati najviše dva opravdana izostanka koja su unaprijed najavljena. U protivnom se smatra da se ne drži obaveza i isključuje se iz tretmana, o čemu se odmah obavještava tijelo koje ga je u tretman uputilo. O tome se obavještava i žrtva nasilja. Trajanje individualnih susreta je jedan sat, a grupnih dva sata tjedno. Veličina grupe je 6 do 8 članova, a u tretmanskom centru Društva za psihološku pomoć, se grupe uvijek vode u muško-ženskom paru.

Završna faza tretmana uključuje, donošenje procjene o uspješnosti postizanja ciljeva, za svakog počinioca. O ocjeni se obavještava tijelo koje je počinioca-klijenta uputilo u tretman, te se daju potrebne preporuke. O tome se naravno obavještava i sam počinitelj, premda on dobiva niz povratnih informacije o svojem napretku tokom samog tretmana. O rezultatima tretmana se obavještava i žrtva nasilja.

Sadržaji na kojima se radi u tretmanu obuhvaćaju sljedeće teme:

- Razumijevanje što je nasilje
- Oblici i posljedice nasilnog ponašanja
- Nasilno ponašanje kao naučeno i izabrano ponašanje s ciljem kontrole članova porodice
- Rodni kontekst u kojem se odvija nasilje
- Preuzimanje odgovornosti za vlastito ponašanje
- Stavovi i uvjerenja koja podržavaju porodično nasilje
- Uloga muške socijalizacije, posramljivanja i samopoštovanja u nasilnom ponašanju
- Uloga srdžbe u nasilnom ponašanju i njena samokontrola
- Poricanje, umanjivanje, opravdavanje i optuživanje članova porodice za vlastito ponašanje
- Uvjerenja o muško-ženskim odnosima i rodna perspektiva
- Usvajanje pozitivnih, uvažavajućih i ravnopravnih odnosa sa ženama
- Moć, kontrola i samokontrola
- Stres i oblici konstruktivnog suočavanja sa stresom
- Razumijevanje sukoba i njihovo konstruktivno rješavanje
- Pобољшanje komunikacije i socijalnih vještina u partnerskom odnosu
- Pretpostavke i prepreke kvalitetnom partnerstvu
- Razvijanje sposobnosti počinioca za sigurne i primjerene kontakte sa svojom djecom
- Završavanje tretmana i evaluacija postignuća.

Ponašanje svakog klijenta-počinioca se stalno i pažljivo prati tokom tretmana. Uz aktivno sudjelovanje, u prorađi tema koje

im pomažu prekinuti nasilje, od njih se traži da iznesu svaki čin nasilja ili zlostavljanja, koji su poželjeli učiniti ili koji su učinili tokom proteklog tjedna (to je „samootkrivanje“ koje omogućuje uvide u svoje emocije, misli i ponašanja).

Društvo za psihološku pomoć (DPP) je nevladina i neprofitna organizacija iz Zagreba, aktivna od 1993. godine u području zaštite mentalnog zdravlja i zadovoljavanja psihosocijalnih potreba djece, mladih i odraslih. Uz brojne druge projekte, od 1999. godine bavimo se intenzivno i problemom porodičnog nasilja. Polazeći od spoznaje da je nasilje u porodici ozbiljan osobni, porodični, društveni i javnozdravstveni problem, pokrenuli smo 1999. godine projekt u sklopu kojega smo u sljedeće tri godine proveli interdisciplinarnu i međuresornu izobrazbu 720 stručnjaka iz policije, socijalne zaštite, pravosuđa, zdravstva i nevladinih organizacija. Cilj je bio senzibilizirati, povezati, osnažiti i pokrenuti stručnjake koji se u lokalnoj zajednici susreću s problemima nasilja u porodici. Pokazalo se da je u lokalnim zajednicama, gdje je program proveden (u oko polovice države), došlo da unapređenja suradnje, što je rezultiralo povećanom sigurnošću porodica, u kojima ima nasilja. Ujedno je taj program bio odlično sredstvo za zagovaranje uvođenja psihosocijalnog tretmana u sistem, što je omogućio *Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji* iz 2003. godine. Stoga smo 2002. godine organizirali prvu izobrazbu za provođenje psihosocijalnog tretmana koju su završila 22 polaznika, a vodili su je iskusni stručnjaci iz SAD i Nizozemske, te smo zatim počeli provoditi pilot tretmane. Na temelju stečenih iskustava, izradili smo strukturirani tretmanski program i priručnik za voditelje, zatim izradili program obuke, te predložili ranije spomenute *Standarde*

(2005), koje je nadležno ministarstvo prihvatilo i propisalo 2006. godine.

Od 2004. godine, u našem Centru za djecu, mlade i obitelj MODUS u Zagrebu provodi se psihosocijalni tretman počinitelaca nasilja u porodici. Njih u tretman upućuje sud svojom presudom. U pet godina bilo je upućeno 490 klijenta-počinitelaca, od toga 78% muškaraca i 22% žena. Od upućenih se (uglavnom u početku) nije odazvalo 6%, a uvjete za uključivanje nije ispunilo 15% od onih koji su se javili. Od uključenih je odustalo ili su bili isključeni iz tretmana 15%. U tom je periodu tretman završilo 278 počinitelaca (81% od uključenih).

Tri su važna, međusobno povezana koraka, bila važna za uvođenje psihosocijalnog tretmana u sistem koji su omogućili da se 2012. godine, tretman provodio u 17 centara u različitim dijelovima Hrvatske.

Prvi korak je bila izrada petogodišnje projekcije razvoja mreže tretmanskih centara, kako bi se postepeno u svim sredinama omogućila podjednaka dostupnost tretmana.

Drugi korak je bila obuka voditelja tretmana po programu DPP-a koju je u četiri ciklusa završilo 120 stručnjaka iz različitih dijelova zemlje. Obuka uključuje 160 sati neposrednog treninga tokom kojega se stječu specifična znanja i razvijaju profesionalne vještine, te usvajaju vrijednosti i stavovi o rodno zasnovanom nasilju. Nakon završene obuke, voditelj tretmana treba raditi pod mentorstvom stručnjaka sa iskustvom u ovom tretmanu 6 mjeseci ili 20 susreta sa klijentima prije nego što započne raditi samostalno. Uz to je

predviđena supervizija, koja se treba održavati svaka tri mjeseca. Ovaj je program završilo i 15 stručnjaka u Makedoniji i 28 u Bosni i Hercegovini.

Treći korak je bio edukativni rad sa preko 100 sudaca kako bi bolje razumjeli suštinu, postupke, realna očekivanja i zahtjeve koji se postavljaju pred osuđene počinioce nasilja u porodici. To je bilo jako važno jer su na taj način suci i sutkinje mogli mjerodavnije izricati tretman uz kaznu, te upućivati počinioce u tretmanske centre. Naime, analiza ranijih presuda, u kojima je bio izrečen tretman, pokazala je da u oko jedne trećine predmeta, to nije trebao učiniti, jer nisu bili zadovoljeni kriteriji za izricanje ove zaštitne mjere.

No, zbog pomanjkanja sredstava koja je Ministarstvo pravosuđa trebalo osigurati za provedbu tretmana na osnovu sudskih presuda, zadnjih je godina došlo do urušavanja sistema i smanjivanja broja tretmanskih centara, pa onda i provedenih tretmana. Naime, stvarni direktni i indirektni troškovi, provedbe jednog kompletnog tretmana tokom 6 mjeseci iznose oko 90% prosječne plaće. To odgovara troškovima koje država (tj. Ministarstvo pravosuđa) ima kada presuđenog počinioca uputi u zatvor na 16 dana. Od kako je prije nekoliko godina, Ministarstvo počelo osiguravati („sufinancirati“) tek manji dio stvarnih troškova (oko 40%), konstantno se smanjuje broj provoditelja tretmana. To za posljedicu ima, da suci izriču sve manji broj ove zaštitne mjere, jer su svjesni da se u mnogim sredinama ona više ne može provoditi i da su općenito smanjeni kapaciteti. Zbog toga je u 2016. godine izrečeno manje od polovice očekivanog broja zaštitne mjere psihosocijalnog tretmana, a od toga broja

je provedena samo polovica. U Hrvatskoj se godišnje prijavi, nešto preko 14.000 slučajeva nasilja u porodici, od čega sudovi presude krivnju u oko jedne trećine. Procjena je da u tretman treba uputiti oko 25% presuđenih slučajeva, dakle oko 1.200 počinitelja godišnje. Jasno je da svi kojima sud izrekne ovu mjeru, moraju proći tretman ako ispunjavaju minimalne kriterije za uključivanje. Jednako, kao što osuđeni počinioci moraju platiti novčanu kaznu ili otići u zatvor. Naravno da suzbijanje nasilja i povećanje sigurnosti porodice košta. No, porodično i partnersko nasilje je financijski jako skupo za državu i čitavo društvo, pa racionalno upravljanje resursima nalaže osiguravanje da osuđeni počinioci dobiju psihosocijalni tretman kako bi država zapravo uštedjela. Da ne spominjemo obavezu države da pruži sigurnost građanima i zaštiti prava ugrožena nasiljem.

Naše je iskustvo da se psihosocijalni tretman počinitelja nasilja u porodici može uspješno izvoditi u različitim vrstama organizacija, ali je uvjet da imaju dodatno osposobljeno stručno osoblje, raspoložu odgovarajućim prostorom za individualni i grupni rad, te da mogu pružiti organizacijsko-logističku podršku voditeljima tretmana (jer evidentiranje, izvještavanje i komuniciranje zahtjeva priličan dio vremena). U Hrvatskoj tretman mogu provoditi pravne i fizičke osobe, odnosno ustanove, nevladine organizacije i pojedini stručnjaci. No, svi moraju dobiti odobrenje Ministarstva pravosuđa, o ispunjavanju preduvjeta za rad. Pri tome, se trebaju u radu pridržavati *Standarda* jer je to jedan od načina osiguravanja kvalitete usluga.

No, valja istaknuti i neka neopravdana očekivanja od tretmana. Psihosocijalni tretman ne može garantirati dramatičnu promjenu, kod svih počinitelaca nasilja, jer je promjena ponašanja i uvjerenja dugotrajan i složen proces. Istraživanja pokazuju, da je realno očekivati da će psihosocijalni tretman značajno smanjiti opasnost od nasilja po članove obitelji, premda neće svi počinioci prestati biti nasilni. Evaluacija uspješnosti našeg tretmana, pokazala je da je u periodu od oko godine dana nakon završetka tretmana bilo skoro dvostruko više recidivista, koji nisu prošli tretman, nego u grupi počinitelaca koji su uspješno završili tretman. Od onih koji su završili tretman, a zatim su ipak recidivirali, niti jedan nije bio ponovo fizički nasilan, nego je zamijenio taj po sigurnost žrtve najopasniji oblik nasilja psihičkim zlostavljanjem.

Psihosocijalni tretman može dati dobre rezultate, jedino u suradnji sa organizacijama koje se bave porodičnim nasiljem, kao što su policija, socijalna zaštita, zdravstvo, pravosuđe, organizacije koje pomažu žrtvama porodičnog nasilja, osobito nevladine organizacije. Zbog toga je unapređenje međuresorne suradnje važan mehanizam za postizanje uspjeha i samog psihosocijalnog tretmana. U toj je suradnji, važno partnerstvo, razmjena informacija i međusobno razumijevanje, u cilju povećanja sigurnosti žrtvi.

Suzbijanje porodičnog nasilja zahtijeva stalno odašiljanje jasne i dosljedne poruke i ponašanje svih pojedinaca i institucija u društvu, da je ono neprihvatljivo pod bilo kojim uvjetima, da se neće tolerirati i da nasilno ponašanje počinioca nitko ne podržava. U svakom pojedinačnom slučaju, to se postiže polazeći od načela "*Za nasilje nema opravdanja*".

POZITIVNA ISKUSTVA I OGRANIČENJA U RADU SA NASILNICIMA UKLJUČENIM U TRETMAN

*Robert Bertić,
diplomirani socijalni radnik,
provoditelj Psihosocijalnog tretmana nasilnika u obitelji*

U izlaganju na seminaru u Topoli (Srbija) u okviru projekta „Psihosocijalni tretman počinitelaca porodičnog nasilja, kao ulaznica za trajnu promenu”, opisani su osnovni ciljevi psihosocijalnog tretmana (u daljnjem tekstu PSTN) koji se provodi u Republici Hrvatskoj.

Naglasak je stavljen na zaustavljanje i sprečavanje nasilnog ponašanja u obitelji, odnosno prema članovima obitelji. S počiniteljima se radi na stjecanju uvida u vlastito nasilno ponašanje i prihvaćanje odgovornosti za počinjeno nasilje. Posebno se obraća pažnja na uspostavljanju samokontrole počinitelja nad svojim emocijama i ponašanjem. Kroz tretmanske susrete počinitelje, a sve više i počiniteljice, poučava se socijalnim vještinama koje mogu zamijeniti dotadašnje nasilno ponašanje i dati nadu da će kroz tretmanski rad usvojiti nenasilne obrasce ponašanja. Kako su u tretman uključene osobe oba spola intenzivno se radi na promjeni uvjerenja o partnerskom odnosu.

Očekivanja počinitelja, sudaca, kao i samih žrtava su ponekad nerealna po pitanju promjene ponašanja za vrijeme trajanja tretmana, pa se provoditelji tretmana nalaze u poziciji pojašnjavati koja su to realna očekivanja od psihosocijalnog tretmana. Sam program ne može garantirati dramatičnu promjenu kod počinitelja nasilja, jer je promjena ponašanja dugotrajan i složen proces. Dosadašnja istraživanja ukazuju da će neki počinitelji koji uspješno završe tretman prestati biti fizički nasilni i značajno će smanjiti zlostavljajuće i

kontrolirajuće ponašanje. Većina će prestati biti fizički nasilna, ali će zadržati neku razinu kontrolirajućeg ponašanja. I na kraju, neki će se nastaviti nasilno ponašati. Evaluacija ovakvog tretmana pokazuje da oko 70% počinitelja promijeni svoja ponašanja i uvjerenja, te usvoji pozitivne, ravnopravne i nenasilne obrasce odnosa s članovima obitelji i drugim osobama.

Prema strukturi i sadržaju psihosocijalnog tretmana, sam tretman se sastoji od Ulaznog postupka i Provedbe tretmana. Kompletan tretman treba uključivati najmanje 18-20 susreta tokom razdoblja od šest mjeseci. Ulazni postupak se sastoji od dva do četiri individualna susreta s počiniteljem. Prije tretmana se obavlja obavezno i jedan razgovor s žrtvom nasilnog ponašanja. Tada se zajedno sa žrtvom prođe sigurnosni plan zaštite žrtve i članova obitelji u slučaju ponavljanja istog ili sličnog nasilja.

Provedbu tretmana čine 16 individualnih ili grupnih susreta prema strukturiranom programu. Polovinom tretmana se kontaktira žrtva i provjerava da li je došlo do promjene ponašanja ili novih nasilnih oblika ponašanja. Isto tako po završetku tretmana se žrtva nasilja obavještava kako je tretman završen, uz kratku naznaku ishoda, koji može biti uspješan, djelomično uspješan ili neuspješan. Na kraju tretmana žrtva i počinitelj bivaju upoznati s činjenicom da će ih se još jednom pozvati nakon šest mjeseci od završetka tretmana, kako bi se provjerilo stanje i okolnosti.

Počinitelj je dužan aktivno sudjelovati na svakom susretu, a može se tolerirati najviše dva opravdana izostanka koja su unaprijed najavljena, u protivnom treba smatrati da se počinitelj ne drži svojih obaveza i isključuje se iz tretmana o čemu se odmah obavještava tijelo koje ga je uputilo u tretman,

u pravilu nadležni Prekršajni sud, a u rjeđim slučajevima nadležni kazneni sud.

Kako bi se Psihosocijalni tretman proveo uz što manje poteškoća, potrebno je kroz procjenjivanje određenih kriterija odlučiti da li osoba upućena na tretman ispunjava minimalne uvjete za uključivanje u daljnji tretmanski postupak. Procjena se vrši već prilikom ulaznog postupka kada je potrebno procijeniti prikladnost uključivanja počinitelja u PSTN odnosno ocijeniti odgovara li počinitelj kriterijima koji su važni za postizanje ciljeva tretmana te kakva je njegova motivacija za promjenu nasilnog ponašanja. Tom prilikom će se počinitelja informirati o svrsi, sadržaju i načinu provođenja programa te ga upoznati s ugovorom o provođenju programa koji se potpisuje na početku tretmana. Isto tako će se upoznati počinitelja o suradnji s ostalim institucijama, te o kontaktiranju žrtve obiteljskog nasilja. Ulaznim postupkom će se prikupiti početni podaci za kasniju evaluaciju djelotvornosti tretmana.

Postupkom procjene ispunjavanja preduvjeta za uključivanje u PSTN se provjeravaju detaljno uvjeti za svakog počinitelja, pa se provjeravaju podaci da li je počinitelj nasilan samo ili uglavnom u obitelji, da nije ovisnik o alkoholu ili drogi, tako da može aktivno sudjelovati, komunicirati i izvršavati zadaće. Onima koji procjenjuju je bitno je da nema akutnu mentalnu bolest koja bi onemogućila uspješno sudjelovanje u tretmanu. Nadalje, važno je da dobro govori, razumije i čita hrvatski jezik, na kojemu su napisani svi materijali, radni listovi i domaće zadaće. Uz navedeno, ključno je da počinitelj ima uredne intelektualne sposobnosti.

Navedeni uvjeti su presudni za uključivanje u tretman, ali važniji uvjeti provoditeljima tretmana su njihova osobna spremnost za promjenu, odnosno procjena motivacije za tretman. Nizom pitanja, provoditelji tretmana provjeravaju sljedeće elemente: priznanje da je počinio nasilno djelo i

prihvatanje barem minimalne odgovornosti za počinjeno nasilje; minimalni uvid u vlastitu odgovornost za nasilno ponašanje; minimalni kapacitet za postizanje promjene i motiviranost za sudjelovanje u tretmanu i na kraju, ukoliko je počinitelj obiteljskog nasilja ovisnik o alkoholu ili drogama, preduvjet za ulazak u psihosocijalni tretman je uspješno odvikavanje od ovisnosti, odnosno apstinencija i redoviti nadzor liječnika specijalista.

Uz osnovni cilj uspješnog provođenja tretmana, briga o sigurnosti članova obitelji je prioritet svih onih koji dolaze u kontakt s obiteljskim nasiljem. Često se zanemari činjenica kako je i sigurnost provoditelja tretmana također bitna. Dosadašnja iskustva provoditelja tretmana govore o tome da sami počinitelji mogu zloupotrebjavati sudjelovanje u tretmanu kako bi nastavili manipulirati ili kontrolirati članove obitelji tako što obećavaju da će pohađati program samo kako bi spasili odnos, često lažu da sudjeluju, tvrde da su naučili da je partnerica kriva za njihovo nasilje i da je ona ta koja se treba promijeniti, koriste materijal iz tretmana kako bi kritizirali partnericu, koriste izraze i pojmove iz programa kako bi manipulirali, nauče upotrebljavati izraze bez da se stvarno mijenjaju, upotrebljavaju sudjelovanje u programu kako bi utjecali na odluke stručnjaka o njima (socijalne radnike, suce, tužitelje).

Indikatore za zaštitnu mjeru psihosocijalnog tretmana počinitelja obiteljskog nasilja koristimo prilikom utvrđivanja je li opravdano predlaganje i izricanje zaštitne mjere psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja u obitelji. Ne preporuča se koristiti ovu mjeru u svakom slučaju nasilja u obitelji zbog toga što sadržaj i način provedbe tretmana nije jednako primjeren za sve slučajeve. U okolnostima vrlo ograničenih sredstava preporuča se predložiti i izreći ovu zaštitnu mjeru u slučajevima kad je prisutan barem jedan od

iskustvenih (empirijskih) indikatora. Stoga indikatori da počinitelji jesu za tretman su: postojanje nasilnog odnosa zlostavljač – žrtva; postojanje uzajamno nasilnog odnosa između partnera ili članova obitelji; prisutnost loše samokontrole srdžbe kao oblik ponašanja uz vikanje, prijetnje i vrijeđanje (ne samo izolirani incident). Prilikom procene uzima se u obzir težina fizičkog nasilja (tj. da li je u pitanju umjereno i teže nasilje, posebno da li su prisutne ponižavajuće okolnosti); kolika je ozbiljnost prijetnji i njihova realnost koje izazivaju strah kod žrtve; da li je prisutno ponovljeno nasilje (ranije presude ili prijave policiji); da li je prilikom nasilnog događaja došlo do upotrebe oružja ili prijetnji oružjem; da li je prisutno kršenje izrečenih zaštitnih mjera (zabrana približavanja; uznemiravanja, udaljenja iz stana/kuće, obaveznog liječenja).

Uz indikatore koji upućuju da je neka osoba za tretman, treba posebnu pažnju obratiti i na indikatore koji govore da neka osoba odnosno počinitelj ili počiniteljica nisu za tretman. Prije je već spomenuto kako je akutna ovisnost o alkoholu ili drogi jedan od ovih indikatora. Tada se počinitelja upućuje na rješavanje primarnog problema ovisnosti i o tome se odmah obavijesti sud izricanja. Uz ovisnosti, indikatori za neuključivanje u tretman su: duševna bolest u akutnoj fazi; nedovoljan intelektualni kapacitet za praćenje programa; kao i situacije kada nema znakova uspostavljenog nasilnog odnosa (izolirani incident, nema povijesti nasilja, nema dominacije jednog partnera).

Uspješnost tretmana nasilnog ponašanja ovisi o: karakteristikama ličnosti počinitelja nasilja; karakteristikama tretmanskog programa (vrsta, kvaliteta provedbe i intenzitet i trajanje programa); partnerskim odnosima i odnosima u obitelji (obitelj kao sistem: dinamika, uloge, obrasci ponašanja); vanjskom sistemu (socio-ekonomski status, socijalna (ne)izoliranost, norme lokalne zajednice, suradnja

svih organizacija uključenih u suzbijanje obiteljskog nasilja); makro-sistemu (kulturalne i vrijednosne norme šire zajednice; zakoni i provedba zakona, medijski tretman nasilja).

Ograničenja tretmana koja navode provoditelji svatko iz svoje percepcije su objedinjeni kroz kratke opise prisutnih nezadovoljstava do kraja 2016. godine. Provoditelji tretmana imaju dojam kako PSTN zauzima nisko mjesto na listi prioriteta Ministarstva pravosuđa, nije sustavno riješeno financiranje i plaćanje usluga, relativno je malo plaćeno, pogotovo onima provoditeljima koji tretman rade kao fizičke osobe. Dio provoditelja ima za potporu lokalnu zajednicu, gradove i županije koji prepoznaju važnost i vrijednost tretmana pa su se aktivno uključili, ali opet na poticaj samih provoditelja i entuzijasta iz pojedinih NGO-a. Trenutno je potpisano malo ugovora o provedbi tretmana i neka velika područja su praktično bez mogućnosti upućivanja počinitelja nasilja u tretman. Isto tako psihosocijalni tretman je prepušten entuzijazmu provoditelja. Često je javlja neselektivno izricanje tretmana supružnicima dajući do znanja kako su oboje krivi za pojavu nasilja u obitelji, a tek u tretmanu se otkriju druge okolnosti. Nije pravilo, ali značajan broj upućenih počinitelja su osobe s kontraindikacijama (dob, psihičko stanje, zdravlje, potpuna nekritičnost...). Dio provoditelja tretmana je uvjerenja kako je velika zapreka sporost i nezainteresiranost Ministarstva pravosuđa, odnosno ne postoji koordinacija unutar Prekršajnih sudova pa neki suci ponovo šalju klijente koji su već bili u tretmanu ili su odbijeni (problem prekršajne evidencije). Neujednačen priliv klijenata je problem u situacijama kada provoditelji tretmana žele formirati grupu za početak rada, no moraju čekati dulje vrijeme kako zadovoljili kriterije za primjeren grupni rad. Određeni broj klijenata se ne odaziva bez zakonskih posljedica po njih. U zadnje vrijeme se događa da se zaštitna mjera izriče na kraći period od šest mjeseci, što je nemoguće obzirom na strukturu programa

provođenja PSTN-a koji samo na grupni rad treba vrijeme od najmanje četiri mjeseca u idealnim uvjetima.

Zaključno se može reći kako program Psihosocijalnog tretmana nasilja u obitelji ima dobre temelje za provođenje, iskusne provoditelje, dobar zakonski okvir i više od 13 godina provođenja tretmana u Republici Hrvatskoj. Nedostatak programa je što se program bazično kreirao u predviđanju okolnosti kako će za nasilje u obitelji biti odgovoran isključivo muški nasilnik i muški partner, odnosno bračni drug. Presude i dosadašnja iskustva provoditelja tretmana govore o tome kako je uočena tendencija izricanja ove mjere ženama kao počiniteljicama nasilja u obitelji koje dolaze iz uloge partnerice, sestre, majke, kćeri pa čak i bake koja je odlučila nasilno reagirati u određenoj situaciji sukoba u užoj ili široj obitelji. Isto tako javlja se sve više određeni broj nasilja između punoljetne braće ili sestara, kao i onih slučajeva gdje su počinitelj i žrtva u rodbinskom odnosu, ali ne dijele zajedničko kućanstvo, odnosno ne žive u blizini.

Pojavom ovih navedenih tendencija u izricanju psihosocijalnog tretmana nasilja u obitelji upućuje stručnjake na revidiranje određenih tematskih cjelina i prilagođavanje novim uvjetima i promjenama u percipiranju nasilnih odnosa.

Informator
**„Psihosocijalni tretman počinitelaca porodičnog nasilja
kao ulaznica za trajnu promenu“**

Izdavač:
**I.A.N. Međunarodna mreža pomoći, uz finansijsku podršku
Ambasade kraljevine Holandije**

Urednici:
**Mina Mitić Lazarević
Stanislava Škugor**

Štampa:
Beograd, 2017

Mišljenja izneta u ovom informatoru izražavaju lične stavove autora
i ne predstavljaju nužno stavove Ambasade kraljevine Holandije

